

Uleis Maclemu.

Naslov originala:

Лев Николаевич Толстой  
Война и мир

Copyright © ovog izdanja 2020, Knjižara Roman

Lav Nikolajevič Tolstoj

# RAT I MIR

Prevod  
Milovan i Stanka Glišić

**r**



## **Sadržaj**

7	Knjiga prva
211	Knjiga druga
425	Knjiga treća
651	Knjiga četvrta
847	O autoru



# KNJIGA PRVA



# DEO PRVI

## I

– Eh bien, mon prince, Gênes et Lucques ne sont plus que des apanages, des spahiluci, de la famille Bounaparte. Non, je vous préviens que si vous ne me dites pas, que nous avons la guerre, si vous vous permettez encore de pallier toutes les atrocités de cet Antichrist (ma parole, j’y crois) – je ne vous connais plus, vous n’êtes plus mon ami, vous n’êtes plus moj verni rob, comme vous dites.<sup>1</sup> Ali da ste mi zdravo zdravo! Je vous que je vous fais peur,<sup>2</sup> sedite i pričajte.

Tako je govorila u julu 1805. godine čuvena Ana Pavlovna Šerer, dvorska dama i poverljiva ličnost carice Marije Feodorovne, dočekujući važnog i visokog dostojanstvenika, kneza Vasilija koji prvi dođe na njen večernji prijem. Ana Pavlovna kašljala je već nekoliko dana, imala je, kao što govoraše, *grip* (tada je *grip* bila nova reč koju je samo poneko upotrebljavao). U svima pisancima bez razlike koja je izjutra razneo lakej u crvenoj livreji bilo je napisano:

„Si vous n’avez rien de mieux à faire, M. le comte (ili mon prince), et si la perspective de passer la soirée chez une pauvre melade ne vous affraye pas trop, je serai charmée de vous voir chez moi entre 7 et 10 heures. Annete Scherer.<sup>3</sup>“

– Dieu, quelle virulente sortie!<sup>4</sup> – odgovori, nimalo se ne zbnunjujući takvim dočekom, knez koji uđe u vezenom mundiru kakve su nosili dvorani, u čarapama, plitkim cipelama, s ordenjem, s vedrim izrazom svog pljosnatog lica.

On je govorio onim biranim francuskim jezikom kojim su ne samo govorili, nego na kome su i mislili naši dedovi, i onim blagim protektorskim intonacijama kojima se odlikuje znamenit čovek ostareo u velikom svetu i na dvoru. On pride Ani Pavlovnoj i, podnevši joj svoju namirisanu i sjajnu ćelu, poljubi je u ruku, pa mirno sede na divan.

– Avant tout dites moi, comment vous allez, chère amie?<sup>5</sup> – Umirite svoga prijatelja – reče on, – ne menjajući glasa i tonom u kome je kroz uljudnost i bolećivost provejavala ravnodušnost, pa čak i podsmeh.

– Kako mogu biti zdrava... kad duševno patim? Zar osetljiv čovek može biti spokojan u današnje vreme? – odgovori Ana Pavlovna. – Vi ćete, nadam se, sve veće provesti kod mene?

– A svečanost kod engleskog poslanika? Danas je sreda. Moram se i tamo pojaviti – reče knez. – Svratite ovamo kći po mene, da me poveze.

– Ja sam mislila da je današnja svečanost otkazana. Je vous avoue que toutes ces fêtes et tous ces feux d’artifice commencent à devenir insipides.<sup>6</sup>

– Da su znali da vi to želite, otkazali bi svečanost – reče knez po navici, kao navijen časovnik, govoreći stvari kojima ni sam nije hteo da drugi veruju.

1 Dakle, kneže, Đenova i Luka postaše samo apanaže, samo spahiluci porodice Bonapartine. Ali, ja vam unapred velim, ako mi vi ne kažete da ćemo ratovati i ako vi još dopustite sebi da ublažavate sve gadosti, sve grozote tog Antihrista (a ja, časti mi, verujem da je on to) – onda neću više da znam za vas, više mi niste prijatelj, niste više moj verni rob, kao što kažete (franc.)

2 Vidim da vas plašim.

3 Ako nemate u izgledu ništa lepše, gospodine grofe (ili kneže), i ako vas suviše ne plaši perspektiva da ćete provesti veče kod jedne sirote bolesnice, ja ću se veoma radovati da vas vidim u mome domu između 7 i 10 časova. Ana Šerer.

4 Bože, kakav žučan ispad!

5 Pre svega, recite mi kako ste, draga prijateljice?

6 Pravo da vam kažem, sve te svečanosti i svi ti vatrometi postaju već neukusni.

– Ne me tourmentez pas. Eh bien, qu’a-t-on décidé par rapport à la dépêche de Novosilzoff? Vous savez tout.<sup>7</sup>

– Kako da vam kažem? – reče knez hladnim tonom u kome se osećala dosada. – Qu’a-t-on décidé? On a décidé que Bonaparte a brûlé ses vaisseaux, et je crois que nous sommes en train de brûler les notres.<sup>8</sup>

Knez Vasilije govorio je uvek leno, kao što glumac govori ulogu iz starog komada. A Ana Pavlovna Šerer, i pored svojih četrdeset godina, bila je prepuna živosti i vatrenosti.

Biti entuzijast – to joj beše gotovo kao društveni položaj, i ponekad, kad za to nije čak ni imala volje, ona se pravila entuzijast, da ne bi prevarila očekivanja ljudi koji je poznaju. Uzdržan osmeh koji je neprestano titrao na licu Ane Pavlovne, mada nije odgovarao njenim preživelim crtama, pokazivao je, kao kod razmažene dece, da je ona stalno svesna svog simpatičnog nedostatka, od koga niti hoće, niti može, niti nalazi za potrebno da se oslobodi.

U sredini razgovora o političkim poslovima, Ana Pavlovna pade u vatru.

– Ah, ne govorite mi o Austriji! Ja, može biti, ništa ne razumem, ali Austrija nije nikad htela niti hoće rat. Ona nas izdaje. Rusija sama mora spasti Evropu. Naš dobrotvor<sup>9</sup> zna svoj uzvišeni poziv i biće mu veran. Eto samo u to ja verujem. Našeg dobrog i divnog gospodara čeka najveća uloga u svetu i on je toliko pun vrlina i dobar da ga Bog neće ostaviti i on će ispuniti svoj poziv, udaviće hidru revolucije, koja je sad još užasnija u ličnosti onog ubice i zločinca. Mi sami moramo okajati krv pravednikovu.<sup>10</sup> U koga ćemo se pouzdati, pitam vas?... Engleska sa svojim čivtinskim duhom neće shvatiti niti može razumeti svu duševnu veličinu imperatora Aleksandra. Ona nije htela da napusti Maltu. Ona hoće da vidi, ona traži potajnu misao u našim postupcima. Šta su kazali Novosiljcova?... Ništa. Oni nisu razumeli, oni ne mogu razumeti požrtvovanje našeg imperatora koji ništa ne želi za sebe a sve želi za dobro sveta. I šta su obećali? Ništa. Pa ni ono što su obećali neće biti! Pruska je već objavila da je Bonaparta nepobediv i da mu Evropa ne može ništa... Ta ne verujem ja nijednoj reči ni Hardenbergu<sup>11</sup> ni Haugvicu.<sup>12</sup> Cette fameuse neutralité prussienne, ce n’est qu’un piège.<sup>13</sup> Ja verujem samo u Boga i u uzvišenu sudbinu našeg dragog imperatora. On će spasti Evropu!...

Ona najedanput stade, podsmehujući se svojoj vatrenosti.

– Ja mislim – reče knez sa osmehom – kad bi vas poslali mesto našeg ljupkog Vincengeroda,<sup>14</sup> vi biste na juriš zadobili pristanak pruskog kralja, Toliko ste slatkorečivi. Hoćete li mi dati čaja?

– Odmah. A propos – dodade ona umirujući se opet – večeras će biti kod mene dva zanimljiva čoveka, le vicomte de Mortemart, il est allié aux Montmorency par les Rohans,<sup>15</sup> jedna od najboljih porodica u Francuskoj. To je jedan od dobrih emigranata, od onih pravih. Pa onda l’abbé Morio: vi poznajete taj duboki um? Car ga je primio. Znete li?

– O! Biće mi vrlo milo – reče knez. – Molim vas – dodade kao da se tek sad nečeg setio i naročito nemarno, a međutim to o čemu je upitao beše glavni cilj njegove posete – je li istina da l’imératrice-mère želi da baron Funke bude postavljen za prvog sekretara u Beču? C’est un pauvre sire, ce baron, a ce qu’il paraît.<sup>16</sup>

7 Ne mučite me. Nego, šta je odlučeno povodom depeše Novosiljcova? Vi znate sve.

8 Šta je odlučeno? Odlučeno je da je Bonaparta spalio za sobom svoje mostove, a rekao bih, i mi nameravamo da spalimo svoje.

9 Alexandar I.

10 Misli na francuskog kralja Luja XVI.

11 Knez Karl Hardenberg, pruski državnik, bio je u to doba ministar spoljnih poslova u Pruskoj.

12 Grof Haugvic, pruski državnik.

13 Ta čuvena pruska neutralnost samo je klopka.

14 Baron od Vincengerode, poreklom iz stare nemačke porodice, služio je najpre u austrijskoj vojsci, zatim prešao u rusku vojnu službu i 1802. postavljen za careva adutanta. Odlikovao se u više bitaka u ratu protiv Francuza (1770–1818).

15 Vikont Mortmar, on je po Roanovima rod Monmoransijevima.

16 Kako izgleda, taj baron je neko ništavno stvorenje.

Knez Vasilije želeo je da njegov sin dobije to mesto, za koje su se zauzimali preko carice Marije Feodorovne da ga izrade baronu.

Ana Pavlovna gotovo zažmuri, a to je značilo da ni ona, niti iko drugi ne može suditi o tome šta je carici prijatno ili šta joj se sviđa.

– Monsieur le baron de Funke a été recommandé à l'impératrice-mère par sa soeur<sup>17</sup> – reče ona kratko, setnim, hladnim tonom.

Kad je Ana Pavlovna pomenula caricu, na licu joj se odjedanput pokaza izraz duboke i iskrene odanosti i poštovanja, pomešan sa setom, što joj se uvek dešavalo kad je u razgovoru pominjala svoju visoku zaštitnicu. Ona reče da je njeno veličanstvo izvolele ukazati baronu Funkeu beaucoup d'estime<sup>18</sup> i opet joj se pogled zamračí setom.

Knez je ravnodušno začutao. Ana Pavlovna, sa svojom urođenom dvorskom i ženskom umešnošću i brzinom takta, htela je i da pecne kneza zato što se usudio govoriti tako o ličnosti koja je preporučena carici, i da ga u isti mah uteši.

– Mais à propos de votre famille<sup>19</sup> – reče ona – znate li da vaša kći, otkako izlazi u društvo, fait les délices de tout de monde. On la treuve belle comme le jour.<sup>20</sup>

Knez se pokloni u znak da to ceni i priznaje.

– Ja često pomišljam – nastavi Ana Pavlovna posle trenutnog ćutanja, primičući se knezu i osmehujući se ljubazno, kao da je time htela reći da su svršeni razgovori o politici i velikom svetu, pa sad počinje intiman razgovor – ja često pomišljam kako se ponekad nepravično deli sreća u životu. Zašto je sudbina dala vama dva tako krasna deteta (izuzimam Anatola, vašeg mlađeg sina, njega ne volim – dodade ona tako da nije moglo biti pogovora, i pri tom izvi obrvama) – dva tako divna deteta? A vi ih doista najmanje cenite, i zato ih ne zaslužujete.

I ona se osmehnu svojim ushićenim osmehom.

– Que voulez vous? Lafater aurait dit que je n'ai pas la bosse de la paternité.<sup>21</sup> – reče knez.

– Ostavite šalu. Ja sam htela ozbiljno da govorim s vama. Znate, nezadovoljna sam vašim mlađim sinom. Među nama rečeno (njeno lice postade setno), o njemu su govorili kod njenog veličanstva, i žale vas...

Knez ne odgovori, a ona je, ćuteći i značajno gledajući u njega, čekala odgovor. Knez Vasilije se malo namršti.

– Šta da radim? – reče on najzad. – Vi znate da sam činio za njihovo vaspitanje sve što može otac učiniti, pa su oba izišli des imbéciles.<sup>22</sup> Ipolit je bar mirna budala, a Anatol – nemirna. To je jedina razlika – reče on smešeći se neprirodnije i življe nego obično, i pokazujući uz to osobito oštro, u borama zbrčkanim oko usta, nešto neočekivano grubo i neprijatno.

– I zašto se rađaju deca takvim ljudima kao što ste vi? Da niste otac, ja vas ne bih mogla nizašto prekoreti – reče Ana Pavlovna, zamišljeno podižući oči.

– Je suis votre verni rob, et à vous seule je puis l'avouer. Moja deca – ce sont les entraves de mon existence.<sup>23</sup> To je moj krst, Ja to tako sebi tumačim. Que voulez vous?...

On učuta, pokazujući gestom da se pokorava svojoj zloj sudbini. Ana Pavlovna beše se zamislila.

– Vi niste nikad pomišljali da oženite svog bludnog sina Anatola. Kažu – reče ona – da stare devojke ont la manie des mariages.<sup>24</sup> Ja još ne osećam kod sebe tu slabost, ali imam

17 Gospodina barona Funkea preporučila je carici-majci njena sestra.

18 Mnogo poštovanja.

19 Nego, kad je reč o vašoj porodici.

20 Ushićuje svakoga. Nalaze da je lepa kao lep dan.

21 Šta ćete? Lafater bi rekao da nemam sklonosti za roditeljsku ljubav.

22 Budale.

23 Ja sam vaš verni rob, i samo vama mogu to da priznam. Moja deca – to su okovi moga života.

24 Imaju slabost da žene i udaju.

jednu petite persone koja je vrlo nesrećna s ocem, une parente à nous une princesse<sup>25</sup> Bolkonsku.

Knez Vasilije ne odgovori, iako je, brzim shvatanjem i pamćenjem kojim se odlikuju ljudi iz otmenoga sveta, pokazao pokretom glave da je primio znanju te činjenice.

– A znate li vi da me taj Anatol staje četrdeset hiljada na godinu – reče on, očevitno ne mogući da zaustavi tužan tok svojih misli. Onda počuta malo, pa dodade: – Šta će biti posle pet godina, ako i dalje tako pođe? Voilà l'avantage d'être père?<sup>26</sup> Je li bogata ta vaša kneginja?

– Otac joj je vrlo bogat i tvrdica. Živi na selu. To je, znate, onaj čuveni knez Bolkonski, koji je još za vlade pokojnog imperatora uklonjen, i koga su prozvali „pruski kralj“. On je vrlo pametan čovek, ali nastran i težak. La pauvre petite est malheureuse comme les pierres.<sup>27</sup> Njen je brat, onaj što se tu skoro oženio sa Lise Majnen, adutant Kutuzovljevi. Biće kod mene večeras.

– Ecoutez chère Annette – reče knez, uzevši je odjednom za ruku i saginjući je nešto naniže. – Arranges-moi cette affaire, et je suis votre najverniji rob à tout jamais.<sup>28</sup> Ona je od dobre porodice i bogata. To je sve što mi treba.

I onim slobodnim i familijarnim gracioznim pokretima, kojima se odlikovao, uze on dvorsku damu za ruku, poljubi je, pa, poljubivši je, pomaha malo njenom rukom, usturivši se u naslonjači i gledajući u stranu.

– Attendez<sup>29</sup> – reče Ana Pavlovna, smišljajući nešto. – Još večeras govoriću s Lise (la femme du jeune Bolkonskog<sup>30</sup>). I, može biti, to će se udesiti. Ce-sera dans votre famille que je ferai mon apprentissage de vieille fille.<sup>31</sup>

## II

Salon Ane Pavlovne počeo pomalo da se puni. Dođe visoka gospoština petrogradska, ljudi najraznovrsniji po godinama i po karakteru, ali jednaki po društvu u kome su svi živeli. Dođe kći kneza Vasilija, lepotica Elen, koja je svratila po oca, da s njim zajedno ide na svečanost kod poslanika. Bila je u balskoj haljini i imala znak s caričinim monogramom. Dođe i poznata kao la femme la plus séduisante de Pétersbourg,<sup>32</sup> mlada, mala kneginja Bolkonska, koja se lane u zimu udala i sad ne izlazi u *veliko* društvo zbog svoje bremenitosti, ali ide još na manje prijeme. Dođe knez Ipolit, sin kneza Vasilija, s Mortmarom, koga on predstavi. Dođe i opat Morio i mnogi drugi.

– Vi se još niste videli, ili: – vi se ne poznajete s ma tante? – govorila je Ana Pavlovna gostima i veoma ozbiljno privodila ih jednoj malenoj starici s visokim čipkanim okovratnikom koja beše izmislila iz druge sobe čim su počeli gosti dolaziti, pa kazivala njihova imena, Prelazeći lagano očima s gosta na ma tante i onda odlazila.

Svi su gosti vršili obred pozdravljanja tetke koju niko nije poznavao, koja nikoga nije zanimala, niti je kome bila potrebna. Ana Pavlovna pratila je, setno i sa svečanim učešćem, njihove pozdrave i čutke ih odobravala. Ma tante govorila je jednim te istim rečima sa svakim o njegovom zdravlju, o svom zdravlju i o zdravlju njenog veličanstva, koje je sad bilo, hvala bogu, bolje. Svi koji su starici pristupali odvajahu se od nje ne žureći, iz uljudnosti, ali

25 Našu rodaku, kneginju Bolkonsku.

26 Eto ti koristi što si otac.

27 Sirota mala je isuviše nesrećna.

28 Udesite mi tu stvar, pa ću većito biti vaš najverniji rob.

29 Čekajte.

30 Lizom (ženom mladog Bolkonskog).

31 Ja ću u vašoj porodici naučiti zanat matorih devojaka.

32 Najprivlačnija žena u Petrogradu.

s osećanjem one lakoće koju čovek doživi kad ispuni takvu tešku dužnost, odvajahu se da joj celog tog večera ni jednom više ne priđu.

Mlada kneginja Bolkonska beše došla s radom u plišanoj torbici, izvezenoj zlatom. Njena lepa gornja usnica, ogarena jedva vidljivom nausnicom, beše kratka prema zubima, ali se zato ljupkije otvarala i još ljupkije ponekad razvlačila i spuštala na donju. Taj njen nedostatak – kratkoća usne i poluotvorena usta – beše, kao što to uvek biva kod jako privlačnih žena, njena osobita, samo njena lepota. Svakom je bilo milo da pogleda tu lepuškastu ženu, punu zdravlja i živahnosti, koja će uskoro postati majka i koja tako lako snosi svoje stanje. Starcima i sumornim, natmurenim mladićima činilo se da i oni postaju nalik na nju kad probave i porazgovaraju neko vreme s njom. Ko je s njom razgovarao i gledao uz svaku reč njen vedar osmejak i blistave bele zube, koji su se neprestano videli, taj je mislio da je u taj mah sam osobito ljubazan. I to je mislio svaki.

Ljuljajući se, mala kneginja obide sitnim brzim koracima sto, držeći torbicu s radom na ruci, pa, veselo nameštajući haljinu, sede na divan kod srebrnog samovara, kao da je sve što ona čini bilo partie de plaisir<sup>33</sup> za nju i za sve koji su oko nje.

– J'ai apporté mon ouvrage<sup>34</sup> – reče ona otvarajući svoju torbicu i obraćajući se svima. – Pazite, Annette, ne me jouer pas un mauvais tour – reče domaćici. – Vous m'avez écrit, que c'était une toute petite soirée; voyez, comme je suis attifée.<sup>35</sup>

I raširi ruke, da pokaže svoju divnu pepeljastu haljinu, ukrašenu čipkama, opasanu širokom trakom ispod grudi.

– Soyez tranquille, Lise, vous serez malgré tout la plus jolie.<sup>36</sup> – odgovori Ana Pavlovna.

– Savez-vous que mon mari m'abandonne? – nastavi ona istim tonom, obraćajući se generalu – il va se faire tuer! À quoi bon cette horrible guerre?<sup>37</sup> reče knezu Vasiliju, pa ne čekajući odgovora, okrete se njegovoj kćeri, lepoj Elen.

– Quelle gentille personne que cette petite princesse!<sup>38</sup> – reče knez Vasilije tiho Ani Pavlovnoj.

Ubrzo posle male kneginje uđe masivan, gojazan mladić, ošišane glave, s naočarima, u pantalonama otvorene boje po tadašnjoj modi, s visokim žaboom i u fraku mrke boje. Taj debeli mladić bio je nezakoniti sin znamenitog velikana za vlade Katarinine, grofa Bezuhova, koji je sad umirao u Moskvi. On još ne beše nigde u službi, tek je došao iz inostranstva, gde je učio škole, i sad je prvi put došao u društvo. Ana Pavlovna ga pozdravi poklonom kojim su pozdravljani ljudi najniže hijerarhije u njenoim salonu. Ali i pored toga po svojoj vrsti nižeg pozdrava, na licu Ane Pavlovne, kad ugleda Pjera, pokazala se nemir i strah, sličan onom koji se pokaže kad čovek ugleda nešto ogromno i što ne dolikuje mestu. Iako je Pjer odista bio nešto veći od ostalih muškaraca u sobi, ipak je taj strah mogao poticati samo od onog njegovog pametnog i ujedno bojažljivog, posmatračkog i prirodnog pogleda, kojim se razlikovao od svijuu u toj gostinskoj sobi.

– C'est on ne peut plus aimable à vous, monsieur Pierre, d'être venu voir une pauvre malade<sup>39</sup>, – reče mu Ana Pavlovna, izmenjujući uplašene poglede s tetkom kojoj ga je privodila.

Pjer promrmlja nešto nerazumljivo, pa nastavi da traži nekog očima. Klanjajući se malo kneginji, on se osmehnu radosno, veselo, kao dobroj poznanici, pa pride tetki. Strah Ane Pavlovne nije bio uzaludan, jer Pjer ode od tetke a ne sasluša do kraja njen govor o zdravlju njenog veličanstva. Ana Pavlovna zaustavi ga poplašeno i reče:

33 Zadovoljstvo.

34 Donela sam svoj rad.

35 Pazite, Ana, ne šalite se sa mnom. Vi ste mi pisali da je ovo sasvim mali prijem; pogledajte kako sam obučena.

36 Budite bez brige, Lizo, bićete ipak najlepši.

37 Zna li da me muž ostavlja, ide da ga ubiju. Molim vas, čemu taj gadni rat?

38 Kako je ljupka ova mala kneginja!

39 Vrlo je ljubavno od vas, gospodine Pjer, što ste došli da vidite jednu sirotu bolesnicu.

– Vi ne poznajete opata Morioa? To je vrlo zanimljiv čovek...

– Da, slušao sam za njegov plan o večitom miru, i to je vrlo zanimljivo, ali mučno da je mogućno...

– Mislite? – reče Ana Pavlovna tek da kaže nešto, pa da se opet vrati svome domaćičkom poslu, ali Pjer načini sasvim drugu neuljudnost. Malopre je otišao ne saslušavši dokraja reči tetkine; sad svojim razgovorom zaustavi Anu Pavlovnu, kojoj je bilo potrebno da ode od njega. On naže glavu i raskorači se na svojim velikim nogama, pa stade dokazivati Ani Pavlovnoj zašto on misli da je plan opatov šimera.

– Posle ćemo razgovarati – reče Ana Pavlovna, smešeci se.

I odvojivši se od mladića koji se nije umeo ponášati, ona se vrati svom domaćičkom poslu i nastavi da osluškuje i osmatra, gotova da pritekne u pomoć na onoj tački gde je razgovor počeo bivati slabiji. Kao što gazda kakve radionice za predenje, kad namesti radnike na njihova mesta, hoda po fabrici, pa kad opazi da koje vreteno ne prede ili zvrji neobično, škripavo, suviše jako, on pohita - brzo, te ga zadrži ili ga udesi da prede kako treba – tako je i Ana Pavlovna, hodajući po svojoj gostinjskoj sobi, prilazila grupi koja se učiti ili koja suviše mnogo govori pa je jednom reči ili razmeštanjem opet udešavala da mašina razgovora radi odmereno i kako dolikuje. Ali usred tih briga jednako se opažalo njeno osobito strahovanje zbog Pjera. Ona ga je sa zebnjom pogledala kad je prišao da čuje šta se govori kod Mortmara i kad je otišao drugoj grupi, gde je govorio opat.

Pjeru, koji se školovao na strani, beše ovo večé Ane Pavlovne prvo koje je video u Rusiji. On je znao da se tu iskupila sva petrogradska inteligencija, pa, kao dete u dućanu s igračkama, nije znao kuda pre da pogleda. Sve se bojavao da ne propusti pametne razgovore koje može čuti. Gledajući pouzdane i lepe izraze okupljenih ličnosti, on je jednako očekivao nešto naročito pametno. Najzad pride Moriu. Učini mu se da je razgovor zanimljiv, i on stade, čekajući priliku da kaže svoje mišljenje, kao što to vole mladi ljudi.

### III

Većernji prijem Ane Pavlovne beše počeo. S raznih strana zvrjala su vretena, ravnomerno i ne prestajući. Izuzev ma tante, kraj koje je sedela samo jedna postarija dama, isplakana, suva lica, malo tuda za ovo sjajno društvo, društvo se podelilo u tri grupe. U jednoj, gde behu većinom muškarci, opat je bio centar; u drugoj, gde se okupio mlad svet, bila je centar lepa kneginjica Elen, kći kneza Vasilija, i lepuškasta, rumena i za svoju mladost suviše puna, mala kneginja Bolkonska. U trećoj – Mortmar i Ana Pavlovna.

Vikont beše umiljat mladić, blagih crta i manira, čovek koji je, očevidno, smatrao sebe kao neku znamenitost, ali je, kao lepo vaspitan, skromno ostavio da se njim koristi društvo u kome se nalazio. Njime je Ana Pavlovna, očevidno, ugošćavala svoje goste. Kao što dobar metr-d'otel daje, kao nešto natprirodno lepo onaj komad govedine koji čovek ne bi jeo da ga vidi u prljavoj kujni, tako je na ovom prijemu Ana Pavlovna servirala svojim gostima najpre vikonta, pa onda opata, kao nešto natprirodno fino.

U Mortmarovoj grupi počese odmah govoriti o streljanju vojvode od Angijana. Vikont reče da je vojvoda od Angijana poginuo zbog svoje velikodušnosti i da je bilo osobitih uzroka zbog kojih se Bonaparta ozlojedio na njega.

– Ah oui! contez-nous cela, vicomte<sup>40</sup>, – reče Ana Pavlovna radosno, osećajući kako u frazi contez-nous cela, vicomte, zvuči nešto kao Lui XV.

Vikont se pokloni u znak poslušnosti i uljudno se osmehnu. Ana Pavlovna obide naoko oko vikonta i pozva sve da slušaju njegovu priču.

<sup>40</sup> A, gle! Pričajte nam to, vikonte.

– Le vicomte, connaissait le duc intimement<sup>41</sup>; – šapnu Ana Pavlovna jednome. – le vicomte, est un conteur admirable<sup>42</sup>; – dobaci drugome. – le vicomte appartient au meilleur monde<sup>43</sup>, reče trećem; i vikont bi iznet pred društvo u najlepšoj i najpovoljnijoj po njega svetlosti, kao rostbif na vreloj činiji posut zeleni.

Vikont se već spremaše da počne svoju priču i lako se osmehnu.

– Pridite ovamo, ma chère Elen – reče Ana Pavlovna lepoj kneginjici, koja je sedela malo dalje i bila centar druge grupe.

Kneginjica Elen se smešila; ustade s onim nepromenljivim osmehom savršeno lepe žene s kojim je ušla u gostinsku sobu. Šušteći lako svojom belom balskom haljinom, koja beše iskićena bršljanom i mahovinom, i blistajući belinom ramena, sijanjem kose i brilijanata, ona prođe između muškaraca koji se razmakoše, pa, ne gledajući ni na koga a smešći se svima i kao ljubazno ostavljajući svakom pravo da se naslađuje lepotom njenog stasa, punih ramena i vrlo otkrivenih, po tadašnjoj modi, grudi i leđa, kao da donosi sobom sjaj bala, pride pravo Ani Pavlovnoj. Elen je bila tako lepa da se ne samo na njoj nije opazala ni senka koketerije, nego je, naprotiv, čisto beše stid zbog nesumnjive lepote koja je odveć jako i osvajački uticala na ljude. Kao da je želela da umanju uticaj svoje lepote a nije mogla.

– Qu'elle est belle!<sup>44</sup> – govorio je svaki ko bi je ugledao.

Kao poražen nečim neobičnim, vikont sleže ramenima i obori oči, dok je ona sedela pred njim i osvetljavala i njega onim istim neizmenljivim osmehom.

– Je suis, dit-il, tout intimidé devant un pareil auditoire.<sup>45</sup> – reče on, naklonivši glavu i smešći se.

Kneginjica se nalakti svojom golom, punom rukom na stočić i ne nade za potrebno da išta kaže. Ona je čekala smešći se. Za sve vreme pričanja sedela je pravo, gledajući ponekad ili svoju punu lepu ruku koja je lako ležala na stolu, ili još lepše grudi na kojima je popravljala briljantsku ogrlicu; nekoliko puta popravljala je nabore na haljini, a kad je priča činila utisak, ona se osvrtala na Anu Pavlovnu i odmah uzimala onaj isti izraz koji je bio na licu dvorske dame, pa se onda opet umirivala i vedro smešila.

Odmah iza Elen pređe i mala kneginja od stola za čaj.

– Attendez, je vais prendre mon ouvrage.<sup>46</sup> – progovori ona. – À quoi pensez vous?<sup>47</sup> – okrete se prema knezu Ipolitu: – Apportez moi donc mon ridicule.<sup>48</sup>

Osmehujući se i govoreći sa svima, kneginja pomače druge pa sede i veselo popravi haljinu na sebi.

– Sad mi je dobro – reče, pa, zamolivši da se počne, uze opet svoj rad.

Knez Ipolit beše joj preneo torbicu, prešao za njom i, primaknuvši blizu naslonjaču, seo do nje.

Le „charmant“ Hippolyte<sup>49</sup> poražavao je svojom neobičnom sličnošću sa sestrom lepoticom, a još više time što je, pored sve te sličnosti, bio za čudo ružan. Crte njegova lica behu iste kao i sestrine, ali kod nje beše sve obasjano radosnim, zadovoljnim, mladičkim, večitim osmehom i neobičnom, antičkom lepotom tela; kod brata, naprotiv, to isto lice beše zamračeno idiotizmom i uvek pokazivaše samouverenu zlovolju, dok mu je telo bilo mršavo i slabo. Njegove oči, nos, usta – sve se to zбирalo gotovo u jednu neodređenu i kiselu grimasu, a ruke i noge bile su mu svakad u neprirodnom položaju.

41 Vikonta je vojvoda lično poznao.

42 Vikont je veštak u pričanju.

43 Vidi se da je čovek iz boljeg društva.

44 Kakva lepotica!

45 Gospodo, ja strepim za svoje pripovedačke sposobnosti pred takvim slušaocima.

46 Pričerkajte me, da uzmem svoj rad.

47 No, što ste se zamislili?

48 Donesite mi moju torbicu.

49 Ljupki Ipolit.

– Ce n'est une histoire de revenants?<sup>50</sup> – reče on, sednuvši do kneginje i brzo prinesavši očima svoj lornjon, kao da bez tog instrumenta nije mogao da progovori.

– Mais non, mon cher,<sup>51</sup> – reče začudeno pripovedač sležući ramenima.

– C'est que je deteste les histoires de revenants<sup>52</sup>, – reče knez Ipolit takvim tonom da se poznalo kako je smisao tih reči razumeo tek pošto ih je izgovorio.

On je govorio s takvim samouverenjem da niko nije mogao razumeti je li vrlo pametno ili vrlo glupo ono što je rekao. Na njemu beše zagasito zelen frak, pantalone boje cuisse de nymphe effrayee<sup>53</sup> kao što on govoraše, čarape i plitke cipele.

Vikont je vrlo slatko pričao onu tada razglašenu anegdodu kako je vojvoda od Angijana otišao tajno u Pariz da se vidi s mlle<sup>54</sup> George, kako se kod nje sreo s Bonapartom koji je takode uživao milošte čuvene glumice i kako je Napoleon, kad se našao tu s vojvodom, pao u onu nesvest od koje je patio i tako se nalazio u vlasti vojvode kojom se ovaj nije koristio, a kako se, posle, Bonaparta osvetio vojvodi smrću za tu velikodušnost.

Priča je bila vrlo lepa i zanimljiva, osobito na onom mestu kad suparnici odjednom poznadu jedan drugog, i dame su, kako je izgledalo, bile uzbuđene.

– C'est charmant, – reče Ana Pavlovna, pogledajući upitno malu kneginju.

– Charmant! – prošaputa mala kneginja, zabadajući iglu u rad, kao da bi time htela da pokaže kako joj zanimljiva i lepa priča smeta da nastavi rad.

Vikont razumede tu ćutljivu pohvalu, pa se zahvalno osmehnu i nastavi; ali Ana Pavlovna, koja je jednako pogledala na onog za nju strašnog mladića, opazi u taj mah da on nešto suviše vatreno i glasno govori sa opatom, pa pohita u pomoć opasnom mestu. I doista, Pjer beše uspeo da zametne sa opatom razgovor o političkoj ravnoteži, a opat je, očevidno zainteresovan prostodušnom vatrenošću mladićevom, razvijao pred njim svoju omiljenu ideju. Obojica su odveć živo i prirodno slušali i govorili, i to se nije svidalo Ani Pavlovnoj.

– Lek je evropska ravnoteža i droit des gens<sup>55</sup>, – govorio je opat. – Treba da jedna moćna država, kao Rusija, koja je čuvena zbog svoga varvarstva, stane nesebično na čelo saveza kome bi bio cilj ravnoteža Evrope, pa će spasti svet!

– A kako ćete vi naći tu ravnotežu? – zausti Pjer, ali tada pride Ana Pavlovna i, pogledavši oštro Pjera, upita Italijana kako podnosi ovdašnju klimu.

Italijan se odjednom promeni u licu, koje dobi neki uvređen, pretvorno sladak izraz, na koji se, kako izgleda, beše navikao kad razgovara sa ženama.

– Ja sam tako očaran vrlinama uma i obrazovanja ovog društva, osobito ženskog, u koje sam imao sreću biti primljen, da još nisam dospeo da mislim o klimi – reče on.

Ana Pavlovna nije htela više ostaviti opata i Pjera i, da bi joj zgodnije bilo motriti na njih, pridruži ih opštoj grupi.

U taj mah u gostinsku sobu uđe nova ličnost. Ta nova ličnost beše mladi knez Andreja Bolkonski, muž male kneginje. Knez Bolkonski beše omalena rasta, vrlo lep mlad čovek sa određenim i hladnim crtama. Sve je na njemu, počevši od umorna, turobna pogleda pa do laganog, odmerenog koraka, pokazivalo najoštriju protivnost prema njegovoj maloj, veseloj ženi. Kao što se videlo, njemu su svi što behu u sobi ne samo bili poznati, nego su mu već toliko dosadili da mu je bilo vrlo mrsko i gledati ih i slušati ih. A od svih dosadnih lica beše mu, izgleda, najdosadnije lice njegove lepuškaste žene. On okrete glavu od nje s grimasom koja je kvarila njegovo lepo lice. Poljubi Anu Pavlovnu u ruku, pa, zaškiljivši, razgleda čitavo društvo.

50 Nije li to priča o vampirima?

51 O ne, dragi moj.

52 Ja mrzim priče o vampirima.

53 Noga uplašene nimfe.

54 Gda.

55 Ljudska prava.

– Vous vous préparez à faire la guerre, prince?<sup>56</sup> – reče Ana Pavlovna.

– Le général Koutouzow – odgovori Bolkonski, naglašujući poslednji slog zow kao Francuz: – a bien voulu de moi pour aide-de-camp...<sup>57</sup>

– Et Lise, votre femme?<sup>58</sup>

– Ona će ići na selo.

– Kako vam nije grehota lišavati nas vaše divne žene?

– André – reče njegova žena, obraćajući se mužu onim istim koketnim tonom kojim se obraćala i stranima – kakvu nam je lepu istoriju ispričao vikont o m'le Žorž i Bonaparti!

Knez Andreja zažmuri i okrete se od nje. Pjer, koji, otkako je ušao knez Andreja u sobu, nije skidao s njega svoj radosni prijateljski pogled, pride mu i uhvati ga za ruku. Knez Andreja, ne osvrćući se, namršti se i načini grimasu u kojoj se opazi ljutnja na onoga što ga dira za ruku, ali kad ugleda nasmejano lice Pjerovo, on se osmehnu neočekivano blagim i prijateljskim osmehom.

– Gle sad!... Zar si i ti u velikom svetu! – reče on Pjeru.

– Znao sam da ćete vi biti – odgovori Pjer. – Doći ću k vama na večeru – dodade tiho, da ne smeta vikontu, koji je nastavio svoju priču. – Mogu li?

– Ne, ne možeš – reče knez Andreja smejući se i stiskanjem ruke dajući Pjeru na znanje da za to ne treba ni pitati.

On htede reći još nešto, ali se u taj mah diže knez Vasilije s ćerkom, i muškarci ustadoše da im načine put.

– Vi ćete mi oprostiti, dragi vikonte – reče knez Vasilije Francuzu, vukući ga ljubazno za rukav naniže, stolu, da ne bi ustao. – Ta nesrećna svečanost kod poslanika lišava me zadovoljstva, a vas prekida. Vrlo mi je žao ostaviti vaš zanosni prijem – reče on Ani Pavlovnoj.

Njegova kći, kneginjica Elen, pridržavajući nabore svoje haljine, pođe između stolica, a osmeh je još sjajnije blistao na njenom divnom licu. Pjer je gledao skoro zaprepašćenim, ushićenim očima tu lepoticu, dok je prolazila pored njega.

– Vrlo lepa – reče knez Andreja.

– Vrlo – reče Pjer.

U prolazu knez Vasilije uze Pjera za ruku i okrete se Ani Pavlovnoj, pa reče:

– Vaspitajte mi ovog medveda. Već je mesec dana kako boravi kod mene, i ovo je prvi put što ga vidim u društvu. Ništa nije tako potrebno mladiću kao druženje s pametnim ženama.

## IV

Ana Pavlovna se osmehnu i obeća da će se zauzeti oko Pjera, za koga je znala da je rod po ocu knezu Vasiliju.

Ona postarija dama, što je ranije sedela s ma tante, žurno ustade i stiže kneza Vasilija u predsoblju. S njena lica iščeznu sve malopredašnje pretvorno interesovanje. Na njenom dobrom, isplakanom licu video se sad samo nemir i strah.

– A šta ćete mi reći, kneže, za moga Borisa? – reče ona, kad ga stiže u predsoblju. (Ime Boris izgovarala je sa osobitim naglaskom na o.) – Ja ne mogu dalje ostati u Petrogradu. Kažite mi kakve vesti mogu odneti mome jadnom dečku.

Pri svem tom što je knez Vasilije nerado i gotovo neuljudno slušao postariju damu, pa se čak pokazao i nestrpljiv, ona se ljubazno i dirljivo osmehivala na njega i, da ne bi otišao, uhvati ga za ruku.

<sup>56</sup> Spremate li se za rat, kneže?

<sup>57</sup> General Kutuzov izvoleo me je uzeti za adutanta.

<sup>58</sup> A Liza, vaša žena?

– Šta vas staje da kažete jednu reč gospodaru, pa će odmah biti preveden u gardu – moljaše ona.

– Verujte, kneginjo, da ću učiniti sve što mogu – odgovori knez Vasilije – ali mi je teško moliti gospodara; ja bih vam savetovao da se obratite Rumjancovu preko kneza Galjicina; to bi bilo pametnije.

Postarija dama zvala se kneginja Drubecka, iz jedne od najboljih porodica u Rusiji, ali beše siromašna, odavno je napustila gospodski svet i izgubila predašnje veze. Sad je došla da izradi svom jedincu premeštaj u gardu. Samo zato da bi videla kneza Vasilija ona se nametnula i došla Ani Pavlovnoj na prijem, samo zato slušala je priču vikontovu. Nju uplašiše reči kneza Vasilija; na njenom nekad lepom licu pojavi se gnev, ali to je trajalo jedan trenutak. Ona se opet osmehnu i jače uhvati za ruku kneza Vasilija.

– Čujte, kneže – reče ona – ja vas nikad nisam molila, nikad vas neću moliti, nikad vam nisam spominjala prijateljstvo moga oca prema vama. Ali sad, Bogom vas zaklinjem, učinite to za moga sina, pa ću vas smatrati za dobrotvora – dodade brzo. – Nemojte se ljutiti, nego mi obećajte. Ja sam molila Galjicina, on me je odbio. *Soyez le bon enfant que vous avez été*<sup>59</sup> – reče ona trudeći se da se nasmeje, dok joj u očima behu suze.

– Tata, zadocnićemo – reče kneginjica Elen; koja je čekala kod vrata, okrenuvši svoju lepu glavu na antičkim ramenima.

Ali je uticaj u svetu kapital, koji treba čuvati da ne bi iščezao. To je znao knez Vasilije, pa kad je jednom već izračunao da ubrzo ne bi mogao moliti za sebe ako bi stao moliti za svakoga ko njega moli, on je retko upotrebljavao svoj uticaj. U slučaju kneginje Drubecke, posle njene nove molbe, ipak je osetio neku vrstu prekora savesti. Ona mu je pomenula istinu: za svoje prve korake u službi imao je da zahvali njenom ocu. Sem toga, video je po njenom držanju da je ona od onih žena, osobito majki, koje kad naume jednom nešto, neće dotle odustati dok im se želja ne ispuni, a u protivnom slučaju gotove su da nasrću na čoveka svakog dana, svakog časa, pa čak i da prave scene. Ova poslednja misao pokoleba ga.

– Chér Ana Mihailovna – reče on sa svojom svagdašnjom familijarnošću i dosadom u glasu – meni je gotovo nemogućno da učinim to što želite; ali da bih vam dokazao koliko vas volim i koliko poštujem uspomenu na vašeg pokojnog oca, ja ću učiniti i nemogućno: vaš sin biće preveden u gardu, evo vam moje ruke. Jeste li zadovoljni?

– Dragi moj, vi ste mi dobrotvor! Ja drugo nisam ni očekivala od vas; znala sam koliko ste dobri.

On htede otići.

– Pričekajte još dve reči. *Une fois passe aux gardes...*<sup>60</sup> Tu ona zape: – Vi ste dobro s Mihailom Ilarionovičem Kutuzovom, preporučite mu Borisa za adutanta. Tad bih bila mirna, i tad bih već...

Knez Vasilije se osmehnu.

– To ne obećavam. Vi ne znate kako navaljuju na Kutuzova otkako je postavljen za glavnokomandujućeg. On mi je sam govorio da su se sve moskovske gospođe dogovorile da mu dadu svu svoju decu u adutante.

– Ne, obećajte mi, neću vas pustiti, dragi dobrotvore moj...

– Tata – ponovi lepotica onim istim tonom – zadocnićemo.

– Eh bien! au revoir, zbogom! Vidite li?

– Dakle, sutra ćete govoriti caru?

– Svakako, a Kutuzovu ne obećavam.

– Ne, obećajte mi, obećajte, Vasile – reče za njim Ana Mihailovna sa osmehom mlade komete, koji joj je, možda, bio nekad urođen, a sad tako nije dolikovao njenom iznurenom licu.

<sup>59</sup> Budite dobri kao što ste bili.

<sup>60</sup> Kad već bude prešao u gardu.

Ona je, očigledno, zaboravila svoje godine, pa je, po navici, upotrebila sva stara ženska sredstva. Ali čim je on izišao, njeno lice opet dobi onaj isti hladan, pretvoran izraz koji se video na njemu i pre. Ona se vrati grupi u kojoj je vikont produžio da priča i opet se napravi kao da sluša, čekajući vreme da ode, pošto je posao svršila.

– A kako se vama čini cela ta poslednja komedija du sacre de Milan?<sup>61</sup> – reče Ana Pavlovna. – et des populations de Gênes et de Lucques qui viennent présenter leurs vœux à M. Buonaparte. M. Buonaparte assis sur un trône et exauçant les vœux des nations? Adorable! Non, c'est à en devenir folle! On dirait que le monde a perdu la tête.<sup>62</sup>

Knez Andreja se nasmeja, gledajući Anu Pavlovnu pravo u lice.

– „Dieu me la donne, gare à qui la touche“, – reče on (reči Bonapartine kad je stavio krunu na glavu). – On dit qu'il était très beau en prononçant ces paroles<sup>63</sup>, – dodade, pa još jednom ponovi te reči italijanski: Dio mi la dona, guai a chi la toca!

– J'espère enfin – nastavi Ana Pavlovna – que ça à été la goutte d'eau qui fera déborder le verre. En vérité, les souverains ne peuvent plus supporter cet homme, qui est pour tous une menace tout.<sup>64</sup>

– Les souverains! Je ne parle pas de la Russie, – reče vikont uljudno i bez nade: – les souverains, madame? Qu'ont-ils fait pour Louis XVI, pour la reine, pour Madame Élisabeth? Rien, – nastavi on, padajući u vatru – Et, croyez-moi, ils subissent la punition pour leur trahison de la cause des Bourbons. Les souverains? Mais ils envoient des ambassadeurs complimenter l'usurpateur.<sup>65</sup>

I on opet promeni položaj, uzdahnuvši prezrivo.

Knez Ipolit, koji je dugo gledao vikonta kroz lornjon, odjedanput se na te reči okrete čitavim telom maloj kneginji, i zatraži od nje iglu, pa joj stade pokazivati grb Kondeov, crtajući ga iglom na stolu. Tumačio joj je taj grb tako ozbiljno, kao da ga je kneginja za to molila.

– Bâton de gueules engrêlés de gueule et d'azur, – maison des Condé.<sup>66</sup> – govorio je on. Kneginja je slušala smešeci ss.

– Ako Bonaparta ostane još godinu dana na prestolu Francuske – nastavi vikont započeti razgovor, a izgledao je kao čovek koji ne sluša druge nego u onome što je njemu najbolje poznato ide samo za tokom svojih misli – onda će stvari daleko otići. Društvo, razumem dobro društvo, francusko, biće zauvek uništeno intrigom, nasiljem, progonstvom, kaznama, i onda...

On sleže ramenima i raširi ruke. Pjer htede reći nešto, razgovor ga je zanimao, ali upade u reč Ana Pavlovna, koja je motrila na njega.

– Imperator Aleksandar – reče ona sa onom setom koja je uvek pratila njen govor o carskoj porodici – objavio je da će ostaviti samim Francuzima da biraju oblik vladavine. I mislim, nema sumnje da će se sav narod, kad se oslobodi uzurpatora, baciti u ruke zakonitog kralja – reče Ana Pavlovna, trudeći se da bude ljubazna prema emigrantu i rojalisti.

– To je neizvesno – reče knez Andreja. – Monsieur le vicomte sasvim pravilno misli da su stvari otišle već suviše daleko. Ja mislim da će teško biti vratiti se starome.

– Koliko sam ja čuo – umeša se opet u razgovor Pjer, crveneći – gotovo sve plemstvo prešlo je već na Bonapartinu stranu.

61 Krunisanja u Milanu.

62 I nova komedija s narodom u Benovi i Luhš, koji dolazi da saošpti svoje želje goopodinu Bonaparti. Gospodin Bonaparta sedi na prestolu i uslišava želje naroda! Božanstveno! Ta to je da čovek poludi! Izgleda da je ceo svet izgubio pamet.

63 „Bog mi je daje, teško onom ko je dirne.“ Kažu da je bio vrlo lep kad je izgovorio te reči.

64 Nadam se, najzad, da je to bila kap vode koja će učiniti da se čaša prelije. Vladaoci ne mogu više trpeti tog čoveka koji preti svemu.

65 Vladaoci? Ne govorim o Rusiji. Vladaoci, gospodo! Šta su učinili oni za Luja XVI, za kraljicu, za gospodu Jelisavetu? Ništa. I verujte mi, oni trpe kaznu što su izdali stvar Burbona. Vladaoci? Oni šalju poslanike da pozdrave uzurpatora.

66 Palica oivičena plavim zupcima - kuća Kondeova. To je kazao Bonaparta.

– To vele bonapartisti – reče vikont, ne gledajući u Pjera. – Sad je teško doznati kakvo je javno mišljenje Francuske.

– Bonaparte l'a pourtant dit, – reče knez Andreja sa osmehom. (Videlo se da mu se vikont nije svidao i da on, mada ne gleda u njega, cilja svojim govorom protiv njega.) – „Je leur ai montré le chemin de la gloire“, – nastavi on posle kratkog ćutanja, ponavljajući opet Napoleonove reči: – „ils n'en n'ont pas voulu, – je leur ai ouvert mes antichambres, ils s'y sont précipités en foule...“ Je ne sais pas à quel point il avait le droit de le dire.<sup>67</sup>

– Aucun<sup>68</sup> – odgovori vikont. – Posle ubistva vojvodinog čak i najpristrasniji ljudi prestali su gledati u njemu heroja. Si même ça a été un héros pour certaines gens – reče vikont obraćajući se Ani Pavlovnoj – depuis l'assassinat du duc il y a un héros de moins sur la terre.<sup>69</sup>

Ana Pavlovna i ostali ne behu još ni ocenili osmehom ove reči vikontove, kad Pjer opet upade u razgovor; i Ana Pavlovna, mada je slutila da će on reći nešto neuljudno, već ga nije mogla zaustaviti.

– Kazna vojvode od Angijana – reče Pjer – bila je državna potreba i ja vidim veličinu duše upravo u tome što se Napoleon nije pobojao da primi na samog sebe odgovornost za taj postupak.

– Dieu! mon Dieu! – prošaputa preneraženo Ana Pavlovna.

– Comment, monsieur Pierre, vous trouvez que y a de la grandeur d'âme dans un assassinat?<sup>70</sup> – reče mala kneginja, smešeći se i primičući k sebi rad.

– Ah! Oh! – uzviknuše razni glasovi.

– Capital!<sup>71</sup> – reče knez Ipolit engleski i stade se udarati dlanom po kolenu.

Vikont samo sleže ramenima. Pjer pobeđnički pogleda slušaoca preko naočara, pa nastavi hrabro:

– Ja to velim tako zato što su Burboni pobegli od revolucije, ostavivši narod anarhiji; a jedini Napoleon umeo je da shvati revoluciju, da je pobedi i zato se on nije mogao, opštega dobra radi, zaustaviti pred životom jednog čoveka.

– Da ne želite preći za onaj sto? – upita ga Ana Pavlovna.

Ali Pjer joj ne odgovori, nego nastavi svoj govor.

– Ne – reče on oduševljavajući se sve više i više – Napoleon je veliki, jer se uzvisio nad revolucijom, ugušio njene zloupotrebe, zadržavši sve što je dobro – i građansku jednakost, i slobodu govora i štampe, i samo je zato dobio vlast.

– Jest, da se on, kad je uzeo vlast, nije njom poslužio za ubistvo, nego da ju je predao zakonitom kralju – reče vikont – onda bih ga ja zvao velikim čovekom.

– On to ne bi mogao učiniti. Njemu je narod dao vlast samo zato da ga izbavi od Burbona i zato što je narod gledao u njemu velikog čoveka. Revolucija je bila veliko delo – nastavi msje Pjer, pokazujući tom smelom i izazivačkom prestupnom rečenicom svoju veliku mladost i želju da sve što pre kaže.

– Zar revolucija i ubistvo vladaoca veliko delo?... Posle toga... ali je li po volji da predete za onaj sto? – ponovi Ana Pavlovna.

– Contrat social!<sup>72</sup> – reče vikont malo se osmehnuvši.

– Ja ne govorim o ubistvima vladaoca. Ja govorim o ideji.

– Jest, ideje pljačke, ubijanja i ubistva vladaoca – prekide ga opet ironičan glas.

– To su, razume se, bile krajnosti, ali nije u njima sav značaj nego u čovekovim pravima,

67 „Ja sam im pokazao put slave, oni nisu hteli njim poći; otvorio sam im svoja pretsoblja, oni su u gomilama pojurili u njih...“ Ne znam koliko je imao prava da to kaže.

68 Niukoliko.

69 I da je bio heroj za izvesne ljude, posle ubistva vojvodinog na nebu je jedan mučenik više, a na zemlji jedan heroj manje.

70 Šta, gospodine Pjer, vi nalazite da je ubistvo veličina duše.

71 Divno!

72 Društveni ugovor (Rusovljevi).

u emancipaciji od predrasuda, u jednakosti građana; a sve te ideje očuvao je Napoleon u punoj njihovoj snazi.

– Sloboda i jednakost – reče vikont prezrivo, kao da se najzad odlučio da ozbiljno dokaže tome mladiću koliko je glup njegov govor – to su samo zvučne reči, koje su se već davno kompromitovale. Ko ne voli slobodu i jednakost? Još je naš Spasitelj propovedao slobodu i jednakost. Zar su ljudi posle revolucije postali srećniji? Naprotiv. Mi smo hteli slobodu, a Bonaparta ju je uništio.

Knez Andreja pogledao je, smeškajući se, čas u Pjera, čas u vikonta, čas u domaćicu. U prvom trenutku Pjerova ispada beše se Ana Pavlovna, i pored svoje navike na svet, prestravila; ali kad je videla da se vikont ne žesti, iako je Pjer izgovorio bogohulne reči, i kad se uverila da se te reči već ne mogu zabašuriti, ona je pribrala svu svoju snagu, pridružila se vikontu i napala govornika.

– Mais, mon cher monsieur Pierre, – reče Ana Pavlovna – kako ćete vi objasniti velikog čoveka koji je mogao kazniti vojvodu, najzad prosto čoveka, bez suda i bez krivice?

– Ja bih upitao – reče vikont – kako će monsieur objasniti 18 brimer.<sup>73</sup> Zar to nije prevara? N'était-ce point une trahison, ou, si vous aimez mieux, un escamotage qui ne ressemble en rien à la manière d'agir d'un grand homme?<sup>74</sup>

– A zarobljenici u Africi koje je pobio? – reče mala kneginja – to je strašno! – I ona sleže ramenima.

– C'est un roturier, vous avez beau dire,<sup>75</sup> – reče knez Ipolit.

Msje Pjer nije znao kome da odgovori, pogleda ih sve i osmehnu se. Njegov osmeh nije bio onakav kao kod drugih ljudi, polusmeh. Naprotiv, kad se on osmehne, onda odjedanput, u trenutku, nestane mu onog ozbiljnog i čak malo sumornog lica, a pojavi se drugo, detinjsko, dobro, čak malo luckasto lice, koje, rekao bi čovek, moli za oproštaj.

Vikontu, koji ga je video prvi put, beše jasno da taj jakobinac nimalo nije onako strašan kao njegove reči. Svi učutaše.

– Šta, zar vi hoćete da vam on svima odgovori odjednom? – reče knez Andreja, – Sem toga, treba u postupcima državnika razlikovati postupke običnog čoveka, vojskovođa ili imperatora. Meni se tako čini.

– Da, da, razume se – prihvati Pjer, obradovan što mu je neko pomogao.

– Mora se priznati – nastavi knez Andreja – Napoleon je, kao čovek, veliki na mostu kod Arkole, u bolnici u Jafi gde obolelima od kuge pruža ruku, ali... ali ima drugih postupaka koje je teško opravdati.

Knez Andreja, koji je, kao što se videlo, želeo da ublaži nezgodan govor Pjerov, podiže se, spremajući se da ide i dajući znak ženi. Odjedanput ustade knez Ipolit, pa, mašući rukama na sve da stanu i moleći ih da sednu malo, poče:

– À propos, dit-il vivement, on m'a conté aujourd'hui une anecdote moscovite charmante; il faut que je vous en régale. Vous m'excuserez, vicomte; je dois la dire en russe; on n'en comprendrait pas le sel autrement...<sup>76</sup>

I knez Ipolit poče da govori ruski onako kako govore Francuzi koji su proveli oko godinu dana u Rusiji. Svi se zaustaviše, jer je knez Ipolit tako živo, tako salećući zahtevao da se sasluša njegova priča.

– U Moscou ima jedna gospođa, une dame. I ona je velika tvrdica. Njoj trebalo beše da ima dva valets de pied<sup>77</sup> za kola, i vrlo veliki rastom, To bio njen ukusa. I ona imala une

73 18. brimera (9. novembra 1799) general Bonaparta napravio je državni prevrat i uzeo vlast u svoje ruke.

74 To je prepredenost koja nimalo ne liči na način rada velikog čoveka.

75 Ma šta vi govorili, to je jedan skorujević.

76 Ah! Danas su mi ispričali jednu sjajnu moskovsku anegdodu; treba da vas njom počastim. Oprostite mi, vikonte, treba da pričam na ruskom. Inače se neće osetiti ono što je glavno u priči.

77 Lakeji.

femme de chambre<sup>78</sup> još veći na rast. Ona kazala...Tu se knez Ipolit zamisli, videlo se da se s mukom seća.

– Ona kazala... da, ona kazala: „Devojka à la femme de chambre, natakni livrée<sup>79</sup> pa hajde sa mnom, za kola, faire des visites...<sup>80</sup>

Tu knez Ipolit prsnu u smeh i stade se smejati mnogo pre svojih slušalaca, što učini nepovoljan utisak za pripovedača. Pa ipak su se mnogi osmehnuli, među njima postarija dama i Ana Pavlovnina.

– Ona je pošla. Znenadno se pravi jako vetar. Devojka izgubi kapa, i dugo kosa se raspleslo...

Tu se već ne mogade više da uzdrži, stade isprekidano da se smeje i kroz taj smeh reče:

– I ceo svet doznao...

Tim se i anegdota završila. Iako beše nerazumljivo zašto je on priča i zašto je to trebalo ispričati ruski, ipak su Ana Pavlovnina i ostali ocenili svetsku ljubaznost kneza Ipolita, koji je tako prijatno završio neprijatni i neljubazni ispad msje Pjera. Posle anegdote razgovor se razbi na sitne govore o balu koji će biti, i o onom prošlom, o pozorišnoj predstavi, o tome kad će se i gde ko videti.

## V

Gosti zahvališe Ani Pavlovninoj na njenom charmante soirée, pa se stadoše razilaziti.

Pjer je bio nezgrapan. Onako debeo, viši od običnog rasta, širok, s krupnim, crvenim rukama, nije umeo, kako se kaže, da uđe u salon, a još manje je umeo da izide iz njega, to jest da pred izlazak kaže nešto osobito ljubazno. Sem toga, bio je rasejan. Kad je ustao, on je, umesto svog šešira, zgrabio trouglasti šešir s generalskom perjanicom i držao ga u ruci, čupkajući pera, sve dokle ga general nije zamolio da mu vrati šešir. Ali svu njegovu rasejanost i neumešnost da uđe u salon i da razgovara u njemu otkupljivao je njegov izraz dobroćudnosti, jednostavnosti i skromnosti.

Ana Pavlovnina okrete se njemu, pa, praštajući mu ispad, s hrišćanskom blagošću klimnu glavom i reče:

– Nadam se da ću vas opet videti, ali se nadam i da ćete promeniti svoje mišljenje, dragi msje Pjer.

Kad mu ona to reče, on ništa ne odgovori, samo se pokloni i još jednom pokaza svima svoj osmeh, koji nije ništa kazivao, već, možda, ovo: „Mišljenja su mišljenja, ali vi vidite kako sam ja dobar i divan dečak.“ I svi su, pa i Ana Pavlovnina, i nehotice to osetili.

Knez Andreja izide u predsoblje, pa okrenuvši leđa lakeju koji mu je nameštao ogrtač, slušaše ravnodušno kako njegova žena ćaska s knezom Ipolitom, koji je takođe izišao u predsoblje. Knez Ipolit je stajao pored lepe bremenite kneginje i kroz lornjon uporno gledao pravo u nju.

– Idite, Annette, ozepšćete – reče mala kneginja oprastajući se sa Anom Pavlovninom. – C'est arrêté<sup>81</sup> – dodade tiho.

Ana Pavlovnina već beše ugrabila da govori s Lizom o proševini, koju je udešavala za Anatola i zaovu male kneginje.

– Ja se u vas uzdam, draga prijateljice – reče Ana Pavlovnina takođe tiho – pišite joj, pa ćete mi kazati comment le père envisage la chose. Au revoir!...<sup>82</sup> – i ona ode iz predsoblja.

<sup>78</sup> Sobarica.

<sup>79</sup> Livreja.

<sup>80</sup> Pravići posete.

<sup>81</sup> To je rešeno.

<sup>82</sup> Kako otac gleda na tu stvar. Do videnja!

Knez Ipolit se primaknuo maloj kneginji i, nagnuvši se prema njoj, poče joj nešto govoriti polušapatom.

Dva lakeja, jedan kneginjin a drugi njegov, čekajući da se svrši razgovor, stajali su držeći šal i redengot i slušali njihov nerazumljivi francuski govor kao da razumeju ono što se govori, ali neće to da pokažu. Kneginja je, kao i uvek, govorila smešeći se, a slušala smejući se.

– Vrlo mi je milo milo nisam otišao poslaniku – govorio je knez Ipolit: – dosadno je... Prekrasno veče, zar ne, prekrasno?

– Kažu da će bal biti vrlo lep – odgovori kneginja, podižući svoju usnu s nausnicama. – Tamo će biti sve lepe žene iz našeg društva.

– Neće sve, jer vi tamo nećete biti; neće sve – reče knez Ipolit, smejući se veselo, istrgnu šal od lakeja, i gurnu ga čak, pa poče njim ogrtati kneginju. Ili zbog neumešnosti ili namereno (to niko ne bi mogao objasniti) – tek on zadugo nije skidao ruke, pošto je šal bio ogrnut i izgledalo je kao da je zagrlio mladu ženu.

Ona se graciozno odmače, ali, smešeći se neprestano, osvrte se i pogleda muža. Knez Andreja beše sklopio oči: tako je izgledao umoran i sanjiv.

– Jeste li gotovi? – upita ženu, odmerivši je pogledom.

Knez Ipolit brže-bolje navuče svoj redengot, koji mu je, po novoj modi, dopirao ispod pete, i saplicući se u njemu, potrča na terasu za kneginjom, kojoj je lakej pomagao da se popne u kočije.

– Au revoir, princesse!<sup>83</sup> – vikao je, preplićući jezikom isto onako kao i nogama.

Kneginja prikupi haljinu i sede u mračna kola; njen muž nameštao je sablju; knez Ipolit, praveći se uslužan, smetao je oboma.

– Molim vas, gospodine – reče knez Andreja oporo i neljubazno, ruski, knezu Ipolitu, koji mu je smetao da prođe. – Čekam te, Pjere – ču se ljubazno i blago taj isti glas kneza Andreje.

Forajter se naže i kočije zatutnjaše točkovima. Knez Ipolit se smejaio isprekidano, stojeći na terasi i čekajući vikonta, kome je obećao da ga odveze do kuće.

– Eh bien, mon cher, votre petite princesse est très bien – reče vikont, namestivši se u kočijama pored Ipolita. – Mais très bien (Tu on poljubi vrhove svojih prstiju.) – Et tout-à-fait Française.<sup>84</sup>

Ipolit frknu i nasmeja se.

– Et savez-vous que vous êtes terrible avec votre petit air innocent? – nastavi vikont. – Je plains le pauvre mari, ce petit officier qui se donne des airs de prince régnant.<sup>85</sup>

Ipolit opet frknu i kroz smeh progovori:

– Et vous disiez que les dames russes ne valaient pas les Françaises: il ne s'agit que de savoir s'y prendre.<sup>86</sup>

Pjer je stigao ranije, pa kao član porodice ušao u kabinet kneza Andreje i odmah, po navici, legao na divan, uzeo s police prvu knjigu koja mu se našla pod rukom (to su bili „Cezarovi zapisi“) pa, nalaktivši se, počeo da čita iz sredine.

– Šta to učini s m'le Šerer? Ona će se sad sasvim razboleti – reče mu knez Andreja, ulazeći u kabinet i trljajući svoje male bele ruke.

Pjer se okrete celim telom, tako da je divan zaškripao, radoznalo pogleda kneza Andreju, nasmeši se i odmahnu rukom.

– Onaj opat je vrlo zanimljiv, samo ne razume stvar kako treba... Po mom mišljenju,

<sup>83</sup> Kneginjo, do viđenja!

<sup>84</sup> E dragi moj, vaša mala kneginja js vrlo lepa, vrlo lepa. Ali vrlo lepa. I prava Francuskinja.

<sup>85</sup> I znate li da ste vi s tim vašim nevinim izgledom strašni. Žao mi je jednoga muža, tog oficirčića, koji se pravi da je vladar.

<sup>86</sup> A vi ste govorili da ruske dame nisu kao francuske dame. Treba umeti s njima.

večni mir je mogućan, ali, ne znam kako da se izrazim... samo ne političkom ravnotežom...

Kneza Andreju, kako se videlo, nisu zanimali ti apstraktni razgovori.

– Ne može se, mon cher, svuda reći sve što mislimo. Dakle, jesi li se, najzad, odlučio? Hoćeš li da budeš konjički gardist ili diplomata? – upita knez Andreja, pošto je malo počutao.

Pjer sede na divan, savivši noge poda se.

– Pomislite, ja još nikako ne znam. Ne sviđa mi se ni jedno ni drugo.

– Ali treba se na nešto odlučiti? Tvoj otac čeka.

Kad mu je bilo deset godina, Pjera su poslali s vaspitačem opatom u inostranstvo, gde je ostao do svoje dvadesete godine. Kad se vratio u Moskvu, otac je otpustio opata i rekao mladiću: „Sad idi u Petrograd, upoznaj se s ljudima i izaberi. Ja na sve pristajem. Evo ti pisma za kneza Vasilija i evo ti: novaca. Piši o svemu, ja ću ti u svem pomoći.“ Pjer je već tri meseca birao karijeru i ništa nije radio. O tom izboru mu je i govorio knez Andreja.

Pjer protrlja čelo.

– Mora biti da je on mason – reče, misleći na opata koga je video na prijemu.

– Sve su to gluposti – prekide ga opet knez Andreja – bolje će biti da govorimo o poslu. Jesi li ti bio u konjičkoj gardi?...

– Ne, nisam bio, ali evo šta mi je palo na pamet i šta sam hteo da vam kažem. Sad je rat protiv Napoleona. Kad bi to bio rat za slobodu, ja bih razumeo, ja bih prvi stupio u vojsku; ali pomagati Engleskoj i Austriji protiv najvećeg čoveka na svetu... to nije lepo.

Knez Andreja samo sleže ramenima na te detinjaste reči Pjerove. On se pravio kao da ne može na takve gluposti da odgovara; a zaista na to naivno pitanje teško je bilo i odgovoriti što drugo do ono što je on odgovorio.

– Kad bi svi ratovali samo po svom uverenju, onda ne bi bilo rata – rekao je on.

– Pa to bi tek bilo divno – reče Pjer.

Knez Andreja se osmehnu.

– Vrlo je moguće da bi to bilo divno, ali toga neće nikad biti...

– Pa zašto onda vi idete u rat? – upita Pjer.

– Zašto? Ne znam. Tako treba. Sem toga, idem... (Tu on zastade.) – Idem zato što ovaj život, koji ovde provodim, ovaj život – nije za mene!

## VI

U obližnjoj sobi zašušta ženska haljina. Knez Andreja kao da se prenuo, pribra se i lice mu dobi onaj izraz koji je imalo u salonu Ane Pavlovne. Pjer spusti noge s divana. Ude kneginja. Na njoj već beše druga, domaća haljina, ali onako isto elegantna i sveža. Knez Andreja ustade i uljudno joj primače naslonjaču.

– Ja često mislim – poče ona kao i uvek francuski, sedajući brzo i žustro u naslonjaču – zašto se Aneta nije udala? Kako ste vi glupi, messieurs, što se niste njome oženili! Oprostite mi, ali vi se ništa ne razumete o ženama. Kako vi, msje Pjer, volite da se prepirete!

– Ja se i s vašim mužem jednako prepirem; ne razumem zašto hoće da ide u rat! – reče Pjer kneginji bez ikakva snebivanja (koje je tako obično kod mladog muškarca prema mlađoj ženi).

Kneginja se trže. Videlo se da su je reči Pjerove uzbudile.

– O, pa i ja to isto velim! – reče ona. – Ja ne razumem, uopšte ne razumem zašto muškarci ne mogu da žive bez rata? Što mi žene ništa ne tražimo, ništa nam ne treba? Eto, presudite vi. Ja mu jednako govorim: ovde je adutant kod strica, najsjajnji položaj. Svi ga dobro poznaju, veoma cene. Ovih dana čula sam kod Apraksinih kako jedna dama pita:

„C'est là le fameux prince André!“ Ma parole d'honneur!<sup>87</sup> (Ona se nasmeja.) On je tako svud primljen. Može vrlo lako biti i fligel-adjutant. Znae, gospodar je vrlo blagonaklono govorio s njim. Ja sam razgovarala sa Anetom, to bi bilo vrlo lako udesiti. Šta vi mislite?

Pjer pogleda u kneza Andreju, pa, opazivši da se taj razgovor ne sviđa njegovom prijatelju, ne odgovori ništa.

– Kad ćete poći? – upita.

– Ah! ne me parlez pas de ce départ, je ne veux pas en entendre parler<sup>88</sup>, – poče kneginja da govori onim ćudljivim i živahnim tonom kojim je govorila sa Ipolitom u salonu i koji, očevidno, nije mnogo odgovarao porodičnom krugu u kom je Pjer bio kao član.

– Danas, kad sam pomislila da valja prekinuti sve ove drage veze... Pa onda, ti znaš, Andreja? (Ona značajno pogleda muža.) – J'ai peur, j'ai peur!<sup>89</sup> – prošaputa i strese se.

Muž je pogleda tako kao da se začudio što osim njega i Pjera ima još nekog u sobi; i on s hladnom učtivošću upita ženu:

– Čega se bojiš, Lizo? Ne mogu da razumem – reče.

– Eto kako su svi muškarci sebični, svi, svi su sebični! Jedino zbog svojih prohteva, bog bi znao zašto, ostavlja me i zatvara u selo samu.

– Sa ocem i sestrom, ne zaboravi – reče tiho knez Andreja.

– Ipak sama, bez mojih prijatelja... Pa hoće da se ne plašim.

Ton joj postade jedak, usnica se podiže, ne dajući njenom licu veseo nego zverski, veričji izraz. Ona učuta, tobože nalazeći da je nepristojno govoriti pred Pjerom o svojoj bremenitosti, a međutim u tome je i bila sva suština razgovora.

– Ja ipak nisam razumeo de quoi vous avez peur<sup>90</sup>, – reče otežući knez Andreja, ne skidajući očiju sa žene.

Kneginja pocrvene i očajnički odmahnu rukama.

– Non, André, pourquoi êtes-vous si changé...<sup>91</sup>

– Tvoj ti doktor naređuje da ranije ležeš – reče knez Andreja. – Trebalo bi da ideš na spavanje.

Kneginja ne reče ništa, a njena kratka usnica s nausnicama odjedanput zadrhta; knez Andreja ustade i, slegnuvši ramenima, pođe po sobi.

Pjer je začuđeno i naivno gledao preko naočara čas u njega, čas u kneginju, i pokrete se kao da i on htede ustati, ali se predomisli.

– Šta me se tiče što je tu msje Pjer – reče odjedanput mala kneginja i njeno lepo lice odmah dobi plačnu grimasu. – Ja sam te, Andreja, odavno htela pitati: zašto si se tako promenio prema meni? Šta sam ti učinila? Ti ideš u vojsku, ti mene ne žališ. Zašto?

– Lise! – reče samo knez Andreja, ali je u toj reči bila i molba, i pretnja, a pre svega uverenje da će se ona sama pokajati za svoje reči.

Ali ona brže-bolje nastavi:

– Ti postupaš sa mnom kao s bolesnicom, ili s detetom. Sve ja vidim. Zar si bio takav pre pola godine?

– Lise, ja vas molim prestanite – reče knez Andreja još izrazitije.

Pjer, koji je za vreme ovog razgovora bivao sve više i više uznemiren, ustade i pride kneginji. Izgledalo je kao da nije mogao gledati suze i kao da beše gotov da i sam zaplače.

– Umirite se, kneginjo. Vama se to tako čini zato što, verujte mi, sâm sam iskusio... otkud je... zato što... Ali, oprostite, ovde je tuđ čovek suvišan... Nemojte, umirite se... Zbogom!...

Knez Andreja ga uhvati za ruku.

87 „Je li to taj čuveni knez Andreja?“ Časna reč!

88 Ah, ne govorite mi o tom odlasku, ne govorite mi o njemu. Neću to da slušam.

89 Bojim se, bojim se!

90 Čega se plašite.

91 Ne, Andreja, ja kažem da ste se mnogo, mnogo promenili.

– Ne, čekaj, Pjer. Kneginja je tako dobra da me neće lišiti zadovoljstva da provedem več s tobom.

– Da, on samo o sebi misli – reče kneginja i ne zadrža suze koje joj udariše od ljutine.

– Lise – reče suvo knez Andreja, dižući ton do one visine koja pokazuje da je strpljenje iscrpeno.

I onaj srditi veveričji izraz na lepom licu kneginjinom zameni se odjedanput izrazom straha, koji privlači čoveka i budi u njemu bolećivost; ona pokunjeno pogleda muža svojim divnim očima i na njenom licu se pojavi onaj bojažljivi i pokorni izraz psa koji brzo ali slabo maše opuštenim repom.

– Mon Dieu, mon Dieu, – reče kneginja, pa, prikupivši jednom rukom haljinu, pride mužu i poljubi ga u čelo.

– Bon soir, Lise<sup>92</sup>, – reče knez Andreja ustajući i ljubeći joj ruku kao da je neka strana žena.

Prijatelji su ćutali. Ni jedan ni drugi nije počinjao razgovor. Pjer je pogledao kneza Andreju, knez Andreja je svojom malom šakom prevlačio preko čela.

– Hajde da večeramo – reče sa uzdahom, ustajući i polazeći vratima.

Udoše u trpezariju, nameštenu ukusno i bogato novim stvarima. Počevši od servijeta pa do srebra, porcelana i kristala, sve je imalo na sebi onaj osobiti pečat novine koji se opaža u pokućanstvu mladog bračnog para. Oko sredine večere knez Andreja se podnima i, kao čovek koji odavno ima nešto na srcu pa se odjedanput odlučio da to kaže, sa izrazom takvog nervnog razdraženja u kakvom Pjer još nikad nije video svog prijatelja, poče da govori:

– Nikad, nikad se nemoj ženiti, prijatelju moj. To ti je moj savet: ne ženi se dotle dok ne kažeš sebi da si učinio sve što si mogao, i dotle dok ne prestaneš voleti ženu koju si izabrao, dok je dobro ne poznaš, inače pogrešićeš ljuto i nepopravimo. Ženi se kad budeš starac koji nije nizašto... Inače što je god u tebi dobro i uzvišeno – sve će propasti. Sve će se istrošiti na sitnice. Jest, jest, jest! Ne gledaj me tako začuđeno. Ako budeš očekivao od sebe štogod u budućnosti, tada ćeš na svakom koraku osećati kako je za tebe sve svršeno i sve zatvoreno, sem salona, gde ćeš biti na istoj visini s dvorskim lakejem i budalom... Da!

On energično odmahnu rukom.

Pjer skide naočare, od toga mu se lice izmeni, još se više videla na njemu dobrotu, i začuđeno gledaše u prijatelja.

– Moja je žena – nastavi knez Andreja – divna žena. To je jedna od onih retkih žena s kojom čovek može biti miran za svoju čast; ali ti, bože, znaš šta bih ja sad dao da nisam oženjen! Ovo govorim prvi put i samo tebi, zato što te volim.

Govoreći to, knez Andreja je još manje nego maločas ličio na onog Bolkonskog koji se beše izvalio u naslonjači Ane Pavlovne, pa, škiljeći, govorio kroz zube francuske fraze. Svaki muskul na njegovom suvom licu jednako je drhtao od nervne uzrujanosti; oči, u kojima malopre beše, rekao bi, ugašen plamen života, sad su sevale zračnim, sjajnim bleskom. Videlo se da je on, ukoliko je u obično vreme izgledao bez života, utoliko bio energičniji u trenucima razdraženja.

– Ti ne razumeš zašto ja ovo govorim – nastavi on. – Pa to je čitava istorija života. Ti kažeš Bonaparta i njegova karijera – reče, mada Pjer nije ni pomenuo Bonapartu. – Ti kažeš Bonaparta; ali kad je Bonaparta radio, kad je korak po korak išao svome cilju, bio je slobodan, nije imao ničeg osim svog cilja, i on ga je postigao. Ali čim se vežeš sa ženom, odmah, kao okovan robijaš, gubiš svaku slobodu. I što je god u tebi nade i snage, sve ti je to samo na teret i muči te kajanjem. Saloni, ogovaranje, balovi, taština, ništavilo, – eto to je začarani krug iz koga ja ne mogu da izađem. Sad se spremam u rat, najveći rat što ga je ikad

---

<sup>92</sup> Laku noć, Lizo!

bilo, a ništa ne znam, i nikud nisam pristao. Je suis très aimable, et très caustique<sup>93</sup>, – nastavi on dalje – i slušaju me kod Ane Pavlovne. I to glupo društvo, bez koga moja žena ne može da živi, i te žene... Kad bi ti samo mogao znati šta su to toutes ces femmes distinguées<sup>94</sup> i uopšte žene! Pravo veli moj otac. Samoživost, taština, tupavost, ništavilo u svačem – to su žene kad se pokažu onakve kakve su. Kad ih pogledaš u društvu, čini ti se da nešto jesu, a u stvari nisu ništa, ništa, ništa! Jest, nemoj se ženiti, dragi moj, nemoj se ženiti! – završi knez Andreja.

– Meni je smešno – reče Pjer – što vi sebe, vi sebe smatrate nesposobnim, a svoj život – propalim životom. Pred vama je sve, sve u budućnosti. I vi...

On ne doreče šta vi, ali je već njegov ton kazivao kako visoko ceni svog prijatelja i kako mnogo očekuje od njega u budućnosti.

„Kako on može to da kaže?“ – mislio je Pjer. On je smatrao kneza Andreju kao primer savršenosti upravo zato što je knez Andreja u većoj meri imao sve one osobine koje nije imao on i koje se najpribližnije mogu obeležiti pojmom – snaga volje. Pjer se uvek divio sposobnosti kneza Andreje da se mirno ponaša s ljudima svake vrste, njegovom neobičnom pamćenju, načitanosti (on je sve čitao, sve znao, o svem imao pojma), a najviše njegovoj sposobnosti da radi i da uči. Ako je Pjera često i poražavalo to što Andreja nema sposobnosti za sanjalačko filozofiranje (čemu je Pjer osobito bio naklonjen), on ni u tome nije video nedostatak, nego snagu.

I u najboljim, prijateljskim i prostim vezama potrebno je laskanje ili pohvala, kao što je potrebno podmazivanje točkova, da bi mogli ići.

– Je suis un homme fini<sup>95</sup>, – reče knez Andreja. – Što da govorimo o meni? Hajde da govorimo o tebi – nastavi počutavši i osmehnuvši se svojim utešnim mislima.

Taj osmeh nađe odjeka u istom trenutku i na licu Pjerovu.

– A šta da govorimo o meni? – reče Pjer, razvlačeći svoja usta u bezbrižan, veseo osmeh. – Šta sam ja? Je suis un bâtard!<sup>96</sup> – I on odjedanput sav pocrvene. Videlo se da je to kazao s velikim naporom. – Sans nom, sans fortune...<sup>97</sup>, šta doista... – On ne reče šta doista. – Ja sam, zasad, slobodan, i dobro mi je. Samo nikako ne znam šta da počnem. Hteo sam da se ozbiljno posavetujem s vama.

Knez Andreja gledao je u njega očima punim dobrote. Ali se u njegovom prijateljskom, ljubaznom pogledu videlo ipak osećanje nadmoćnosti.

– Ti si mi drag, osobito zato što si ti jedini živ čovek u svem našem društvu. Tebi je dobro. Izaberi što hoćeš, svejedno je. Svuda ćeš biti dobar, ali samo jedno: nemoj više odlaziti tim Kuraginima, ni provoditi taj život. Ne dolikuje to tebi: sve one pijanke, i izgredi, i sve...

– Que voulez-vous, mon cher, – reče Pjer sležući ramenima – les femmes, mon ami, les femmes!<sup>98</sup>

– Ne razumem – odgovori Andreja. – Les femmes comme il faut, to je druga stvar, ali les femmes Kuraginoe, les femmes et la vin<sup>99</sup>, ne razumem!

Pjer je stanovao kod kneza Vasilija Kuragina i učestvovao u raspusničkom životu njegovog sina Anatola, onog istog koga su spremali da ožene sestrom kneza Andreje, da bi se popravio.

– Znate šta! – reče Pjer, kao da mu iznenadno pade na um srećna misao – zbilja, ja sam to odavno pomislljao. U onakvom životu ne mogu ništa ni da odlučim, ni da promislim. Glava buči, a novaca nema. Večeras me je zvao, neću otići.

93 Ja sam vrlo ljubazan i vrlo zajedljiv.

94 Sve otmene žene.

95 Ja sam svršio svoje.

96 Ja sam kopile!

97 Bez imena, bez imanja.

98 Šta ćete, dragi moj... Žene, dragi moj, žene!

99 Žene na svom mestu, ali žene Kuraginoe, žene i vino!

- Daj mi časnu reč da nećeš tamo odlaziti?
- Časna reč!

Već je prošao jedan sat posle ponoći kad je Pjer otišao od svog prijatelja. Noć beše junska, petrogradska, svetla. Pjer uze kola s namerom da ide kući. Ali što se više približavao, sve je više osećao da nije moguće zaspati te noći, koja pre liči na večer ili na jutro. Daleko se videlo po praznim ulicama. Pjer se usput seti da je ove večeri trebalo da se iskupi kod Anatola Kuragina uobičajeno kartaško društvo, u kome je posle kartanja gotovo uvek nastajala pijanka, koja se svršavala jednom od omiljenih zabava Pjerovih.

„Dobro bi bilo otići do Kuragina“ – pomisli on. Ali se odmah seti da je dao knezu Andreji časnu reč da neće više ići Kuraginu.

Međutim, kao što to već biva kod ljudi koje zovemo nepostojanima, njemu se odmah tako strasno prohte da još jednom okusi taj toliko mu poznati raspusnički život, i odluči da ode. Odmah mu dođe na um misao da data reč knezu Andreji ništa ne vredi, jer je još ranije dao i knezu Anatolu reč da će doći k njemu; naposletku zaključio da su sve te časne reči samo uslovne stvari koje nemaju nikakva određena značenja, osobito kad se ima u vidu da će on, može biti, sutra ili umreti, ili će se dogoditi s njim nešto tako neobično da već neće biti ničeg ni časnog, ni nečasnog. Često su Pjeru dolazila ovakva razmišljanja, koja su uništavala sve njegove odluke i namere.

On ode Kuraginu.

Kad je došao pred kapiju velike kuće kod konjičko-gardijskih kasarni, gde je stanovao Anatol, on se pope na osvetljen ulaz, uz stepenice, i uđe na otvorena vrata. U predsoblju ne beše nikoga; ležale su prazne boce, ogrtači, kaljače; osećalo se vino i čuo se izdaleka razgovor i vika.

Beše se već svršila kocka i večera, ali se gosti još nisu razilazili. Pjer skide ogrtač i uđe u prvu sobu, gde su stajali ostaci večere i jedan lakej, misleći da ga niko ne vidi, ispijao krišom neispijene čaše. Iz treće sobe čula se vreva, kikot, uzvici poznatih glasova i medvede mumljanje. Osam mladića tiskali su se uznemireno oko otvorenog prozora. Trojica njih su se igrali s mladim medvedom, koga je jedan vukao na lancu, plašeći njim one druge.

– Kladam se za Stivensa u stotinu! – viknu jedan.

– Pazi da ga ne pridržavaju! – viknu drugi.

– Ja se kladam za Dolohova! – viknu treći. – Seci, Kuragine!

– De, ostavite Mišku,<sup>100</sup> ovde je oplkada.

– Ali na dušak, inače gubi! – viknu četvrti.

– Jakove, daj bocu, Jakove! – viknu sam domaćin, visok lep mladić, koji je stajao usred gomile samo u tankoj košulji, razdrljenoj na prsima. – Stanite, gospodo! Evo ga, evo Petruše, dragog prijatelja – reče okrenuvši se Pjeru.

Drugi glas jednog oniskog čoveka, sa svetlim plavim očima, koji je usred svih tih pijanih glasova poražavao svojim treznim izrazom, povika s prozora: – Hodi ovamo, prekini oplkadu! – To je bio Dolohov, oficir u semjonovskom puku, čuven kockar i ubojica, koji je stanovao zajedno sa Anatolom.

Pjer se osmehivao, gledajući veselo oko sebe.

– Ništa ne razumem. U čemu je stvar?

– Čekajte, on nije pijan! Daj bocu – reče

Anatol, pa, uzevši sa stola čašu, priđe Pjeru. – Pre svega, pij!

Pjer počeo da pije čašu za čašom, pogledajući ispod oka pijane goste koji se opet sjatiše kod prozora, i slušajući njihov razgovor. Anatol mu je nalivao vino i pričao kako se Dolohov

<sup>100</sup> Medveda zovu Rusi: Miška.

kladi sa Englezom Stivensom, marincem, koji je tu, da će on, Dolohov, popiti bocu ruma sedeći na prozoru trećeg sprata s nogama obešenim napolje.

– De, ispij do dna! – reče Anatol, pružajući poslednju čašu Pjeru – inače te ne puštam!

– Ne, neću – reče Pjer, odgurujući Anatola, pa priđe prozoru.

Dolohov je držao Engleza za ruku i izgovarao jasno i razgovetno uslove opklade, okrećući se poglavito Anatolu i Pjeru.

Dolohov beše čovek srednjeg rasta, grgurave kose i svetlih, plavih očiju. Bilo mu je dva-deset i pet godina. On nije nosio brkove, kao i svi pešadijski oficiri, i videla su mu se cela usta, koja behu najčudnija crta njegovog lica. Linije tih usta behu neobično fino izvijene. Gornja usna spuštala se energično na sredini kao oštar klin na donju jaku usnu, pa se u uglovima usta uvek obrazovalo nešto nalik na dva osmeha, sa svake strane po jedan; i to sve zajedno, a osobito uz postojan, drzak, pametan pogled, činilo je takav utisak da nije bilo moguće ne opaziti to lice. Dolohov je bio siromašan čovek bez ikakvih veza. I pri svem tom što je Anatol trošio desetine hiljada, Dolohov je drugovao s njim i uspeo da se tako istakne da su i Anatol i svi koji su ih poznavali poštovali Dolohova više nego Anatola. Dolohov je igrao svaku igru i gotovo uvek dobijao. Ma koliko da je pio, nikad nije gubio pamet. I Kuragin i Dolohov behu u to vreme veličine u svetu petrogradskih vetropira i pijanica.

Donesoše bocu ruma: dva lakeja, hitajući i zbunjujući se od saveta i vike one gospode oko njih, izvaljivali su ram koji je smetao da se sedne na spoljnu ivicu prozora.

Anatol sa pobeđničkim izgledom priđe prozoru. Hteo je da nešto slomije. Odgurnu lakeje i poteže za ram, ali ram ne popuštaše. On razbi staklo.

– De ti, junačino – obrati se on Pjeru. Pjer uhvati prečage, poteže i s treskom izvali hrastov ram.

– Nek sav izvadi, inače će pomisliti da se držim – reče Dolohov.

– Englez se hvali... a?... Je li dobro?... – reče Anatol.

– Dobro je – odgovori Pjer, gledajući u Dolohova, koji uze u ruke bocu ruma, pa pođe prozoru kroz koji se videla nebeska svetlost i praskozorje sliveno s večernjom rumeni.

Dolohov, s bocom ruma u ruci, skoči na prozor.

– Čujte! – viknu stojeći na naslonu i okrenuvši se u sobu. Svi učutaše.

– Kladam se – (on je govorio francuski da bi ga Englez razumeo, a nije baš najbolje znao taj jezik). – Kladam se u pedeset imperijala, hoćete li u sto? – dodade, okrenuvši se Englezu.

– Ne, u pedeset – reče Englez.

– Dobro, u pedeset imperijala – da ću popiti celu bocu ruma, ne odvajajući je od usta, popiću je, sedeći na prozoru, evo na ovom mestu (on se naže i pokaza okomit ispust zida pred prozorom) i ne držeći se nizašto... – Je li tako?

– Vrlo dobro – reče Englez.

Anatol se okrete Englezu, uhvati ga za dugme od fraka i gledajući odozgo u njega (Englez je bio malog rasta), poče mu engleski ponavljati uslove opklade.

– Čekaj! – viknu Dolohov, udarajući bocom o prozor da obrati pažnju na sebe. – Stani, Kuragine: slušajte! Ako neko uradi ovo isto, daću sto imperijala. Razumete li?

Englez klimnu glavom, ne pokazujući nikako time je li voljan ili nije da primi ovu novu opkladu. Anatol nije puštao Engleza i pri svem tom što mu je ovaj, klimajući glavom, davao na znanje da je sve razumeo, on mu je prevodio na engleski reči Dolohovljeve.

Neki mlad suvonjav mali lajb-husar, koji beše tog večera izgubio na kartama, pope se na prozor, nadviri i pogleda dole.

– Uh!... uh!... uh!... – uzviknu, gledajući pod prozorom kameni trotoar.

– Mir-no! – viknu Dolohov i svuče s prozora oficira, koji se splete mamuzama i nevešto skoči u sobu.

Dolohov metnu bocu na prozor, kako bi je zgodnije dohvatio, pa se oprezno i lagano pope. Spustivši noge i oduprvši se obema rukama o bokove prozorske, on oproba, sede, spusti ruke, pomače se desno, pa levo, pa dohvati bocu. Anatol donese dve sveće i metnu ih na prozor, iako je bilo već sasvim vidno. Leđa Dolohovljeva u beloju košulji i grgurava glava njegova behu osvetljeni s obe strane. Svi nagruše oko prozora. Englez je stajao napred. Pjer se smešio i ništa nije govorio. Jedan od gostiju, malo stariji od ostalih, uplašena i ljutita lica, odjedanput se progura napred i htede zgrabiti Dolohova za košulju.

– To je glupo, gospodo! On će se smrtno ugruvati – reče taj pametni čovek.

Anatol ga zaustavi.

– Ne diraj, poplašićeš ga pa će poginuti. A?...

– Pa šta ćemo onda?... A?...

Dolohov se osvrte, nameštajući se i opet se odupre rukama.

– Ako mi se još ko bude uplitao – reče, puštajući isprekidano reči kroz stegnute, tanke usne – odmah ću ga spustiti evo ovuda. Hajd sad!...

Kad reče „hajd sad!“ on se opet okrete, spusti ruke, uze bocu i prinese ustima, zavalu glavu nazad i izdiže uvis praznu ruku radi ravnoteže. Jedan lakej, koji beše počeo da kupi parčad stakla, zasta, onako sagnut, ne skidajući očiju s prozora i leđa Dolohovljevih. Anatol je stajao pravo, izbečivši oči. Englez beše naprcio usne, pa gledaše sa strane. Onaj što je zaustavljao pobeže na kraj sobe i leže na divan okrenuvši se zidu. Pjer pokri oči šakama i slab osmeh, sleden, osta na njegovom licu, mada je ono sad izražavalo užas i strah. Svi su ćutali. Pjer odmače šake od očiju: Dolohov je sedeo jednako u onom istom položaju, samo mu se glava zaturila nazad, tako da mu je grgurava kosa na potiljku dodirivala okovratnik košulje, a ruka s bocom izdizala se sve više i više, drščući i upinjući se. Kao što se videlo, boca se praznila i u isti mah izdizala, dok se glava zabacivala. „Što li to tako dugo traje?“ – pomisli Pjer. Njemu se činilo da je prošlo više od pola sata. Odjedanput se Dolohov naže nazad i ruka mu nervozno zadrhta, to je drhtanje bilo dovoljno da pokrene čitavo telo, koje beše na okomitom ispustu. On se sav pokrenu i još jače mu od naprezanja zadrhta ruka i glava. Jedna se ruka diže da se uhvati za prozor, ali se opet spusti. Pjer opet pokri oči i reče u sebi da ih više nikad neće otvoriti. Odjedanput on oseti kako se sve oko njega zaljuljalo. Pogleda: Dolohov je stajao na prozoru, lice mu beše bledo i veselo.

– Prazna!

On baci bocu Englezu, koji je vešto uhvati. Dolohov skoči s prozora. Iz njega je jako zaudarao rum.

– Divno! Junački! Eto, to je opklada! Da vas davo nosi! – vikali su s raznih strana.

Englez izvadi novčanik i stade brojati pare. Dolohov se mrštio i ćutao. Pjer skoči na prozor.

– Gospodo! Ko će da se kladi sa mnom? I ja ću to isto učiniti! – viknu on odjedanput.

– Pa evo ni opklada nije potrebna. Naredi da mi se da boca. Učiniću... naredi da mi se da.

– Ostavi, ostavi! – reče Dolohov, smešeci se.

– Šta? Jesi li poludeo? Ko će tebe pustiti? Tebi se i na stepenicama vrti u glavi! – povikaše razni glasovi.

– Popiću, daj bocu ruma! – viknu Pjer, odlučno i pijano udarajući o sto, pa se poče peti.

Dokopaše ga za ruke; ali on beše tako jak da je daleko odgurnuo onog ko mu se približi.

– Nemojte, tako ga ne možete nikad odvratiti – reče Anatol. – Čekajte, ja ću ga prevariti... Čuješ, ja se kladam s tobom, ali sutra, a sad ćemo svi ići kod...

– Hajdemo – viknu Pjer – hajdemo!... Da povedemo i Mišku s nama...

I on dokopa medveda, pa ga obgrli i podiže, i poče da se s njim okreće po sobi.

## VII

Knez Vasilije ispunio je obećanje dato na prijemu kod Ane Pavlovne kneginji Drubeckoj, koja ga je molila za svog jedinca, Borisa. O njemu je referisao caru, pa je izuzetno preveden kao zastavnik u semjonovski gardijski puk. Ali pored svega trčanja i dovijanja Ane Mihailovne, Boris ipak nije postavljen za adutanta kod Kutuzova, niti je dodeljen njemu na službu.

Ubrzo posle prijema kod Ane Pavlovne, vratila se Ana Mihailovna u Moskvu i otišla pravo svojim bogatim rođacima Rostovim, kod kojih je stanovala kad je u Moskvi, i kod kojih se još od detinjstva vaspitavao i toliko godina boravio njen obožavani Borenjka, koji je, tek što je proizveden za zastavnika u pešadiji, odmah preveden u gardu. Garda je već bila krenula iz Petrograda, 10. avgusta, i njen sin, koji beše ostao u Moskvi da spremi odelo, morao ju je stići na putu za Radzivilov.

Kod Rostovih se proslavljao dan svete Natalije, imendan majke i mlađe kćeri. Od jutra su neprestano dolazile i odlazile povorke kola, koja su dovozila goste do velike, po svoj Moskvi čuvene, kuće grofice Rostove u Povarskoj ulici.

Grofica i njena lepa starija kći sedele su u gostinskoj sobi s gostima, koji su se neprestano smenjivali. Grofica beše žena istočnjačkog tipa, suvonjava lica, imala je oko četrdeset pet godina, videlo se da su je iznurila deca, rodila ih je dvanaestoro. Sporost u kretanju i govoru, koja je dolazila od iznemoglosti, davala joj je važan izgled koji je ulivao poštovanje. Kneginja Ana Mihailovna Drubecka, kao ukućanin, sedela je takođe tu i učestvovala u primanju i zabavljanju gostiju. Omladina beše u sporednim sobama, ne nalazeći za potrebno da učestvuje u primanju poseta. Grof je dočekivao i ispraćao goste, pozivajući svakog na ručak.

– Veoma, veoma sam vam zahvalan, ma chère ili mon cher (on je govorio ma chère ili mon cher svima bez izuzetka i bez najmanje razlike, kako onima koji su viši tako i onima koji su niži od njega) i od svoje strane i od strane dragih slavljenica. – Pa gledajte, dođite na ručak. Inače uvredićete me, mon cher. Od srca vas molim, u ime cele porodice, ma chère.

S jednim istim izrazom na punom, veselom i glatko obrijanim licu i s podjednako jakim stezanjem ruke i stalnim kratkim klanjanjem, govorio je on ove reči svakom bez izuzetka i bez promene. Kad bi ispratio jednog gosta, grof se vraćao onome ili onoj koji su još bili u salonu; primaknuo bi naslonjaču, pa, držeći se kao čovek koji voli i ume da živi, seo čilo, sa rukama na kolenima, njihao se važno, nagađao kakvo će biti vreme, savetovao se o zdravlju, nekad na ruskom nekad na francuskom jeziku, koji je on govorio vrlo rdavo ali samouvereno, pa bi opet, sa izgledom čoveka umoriog ali istrajnog u vršenju obaveza, išao da isprati, popravljajući retku sedu kosu na čeli i opet pozivao na ručak. Nekiput, vraćajući se iz predsoblja, on je kroz zimsku baštu i poslužiteljsku sobu odlazio u veliku mermernu salu, gde se postavljao sto za osamdeset osoba, pa, gledajući poslužitelje koji su nosili srebro i porcelan, nameštali stolove i prostirali stolnjake, zvao k sebi Dimitrija Vasiljeviča, jednog plemića koji je vodio sve njegove poslove i govorio mu: „Hajde, hajde, Mičenka, pazi da sve bude dobro. Tako, tako“ – govorio bi sa zadovoljstvom, razgledajući grdno veliki rasklopljeni sto. „Glavno je serviranje. To je glavno...“ I odlazio opet u salon, odahnuvši zadovoljno.

– Marija Ljvovna Karagina s ćerkom! – objavi basom, ulazeći na vrata, krupni grofičin lakej koji je prati kad pravi posete.

Grofica se zamisli malo i šmrknu burmuta iz zlatne burmutice sa slikom svog muža, pa reče:

– Umoriše me te posete. Hajde, primiću još nju. Vrlo je neprirodna. Nek izvoli – reče lakeju tužnim glasom, kao da je htela reći: „Pa hajde, dotucite me sasvim!“

Visoka, puna dama ponosita izgleda i njena kći, okrugla lica i nasmejana, udoše u salon, šušteći haljinama.

„Chère comtesse... il y a si longtemps... elle a été alitée, la pauvre enfant... au bal des Razoumofsky et de la comtesse Apraxine.... J'ai été si heureuse!<sup>101</sup> – čuše se živi, ženski glasovi, koji su se uzajamno prekidal i slivali sa šuštanjem haljina i premeštanjem stolica. Poče onaj razgovor koji traje taman toliko da se kod prve pauze ustane, zašušti haljinama i rekne: „Je suis bien charmée... la santé de maman.... La comtesse Apraxine...<sup>102</sup> „ – pa opet, šušteći haljinama, da se izide u predsoblje, ogrne bunda ili ogrtač i ode.

Razgovor se povede o glavnoj gradskoj novosti u to vreme, o bolesti čuvenog bogataša i lepog čoveka iz doba Katarinina, starog grofa Bezuhova i o njegovom nezakonitom sinu Pjeru, koji se onako nepristojno ponašao na prijemu kod Ane Pavlovne Šerer.

– Ja jako žalim jadnog grofa – reče gošća – zdravlje mu je i onako rđavo, a sad će ga ubiti to ogorčenje zbog sina!

– Šta to? – upita grofica, kao da ne zna o čemu govori gošća, iako je već petnaest puta slušala zašto je ozlojeđen grof Bezuhov.

– Eto kakvo je današnje vaspitanje! – reče gošća. – Taj mladić bio je još u inostranstvu ostavljen samom sebi, a sad je u Petrogradu počinio, kažu, takve strahote da su ga otud policijski proterali.

– Ta ne može biti! – reče grofica.

– On je rđavo birao svoja poznanstva – umeša se kneginja Ana Mihailovna. – Sin kneza Vasilija, on i neki Dolohov počinili su, kako vele, bog te pita šta. I obojica su postradali. Dolohov je ražalovan za redova, a sin Bezuhova proteran u Moskvu. Anatola Kuragina zaštitio je nekako njegov otac. Ali su i njega takođe proterali iz Petrograda.

– Ama šta su to oni počinili? – upita grofica.

– To su pravi razbojnici, osobito Dolohov – reče gošća. – On, sin Marije Ivanovne Dolohove, tako uvažene dame, i šta je uradio? Pomislite samo: njih trojica našli negde medveda, metnuli ga u kola i odvezli se nekim glumicama. Došla policija da ih umiri. Oni uhvate stražara i privežu ga leđa uz leđa za medveda, pa puste medveda u Mojku;<sup>103</sup> medved pliva, a stražar na njemu.

– Lepo je, ma chère, izgledao taj stražar! – viknu grof, zacenivši se od smeha.

– Uh, kakva strahota! Šta je tu smešno, grofe?

Ali su se i dame nehotice smejale.

– Jedva su spasli tog jadnika – nastavi gošća. – I eto, tako se pametno zabavlja sin grofa Kirila Vladimiroviča Bezuhova! – dodade ona.

– A govorili su da je tako dobro vaspitan i pametan. Eto dokle je doteralo to vaspitanje na strani. Nadam se da ga, pored sveg njegovog bogatstva, neće ovde niko primati. Hteli su i meni da ga predstave. Ja sam odsečno odbila: imam kćeri.

– Otkud vi velite da je taj mladić tako bogat? – upita grofica šapćući i okrećući se od devojaka, koje se odmah napravise da ne slušaju. – Pa grof ima samo nezakonitu decu. Izgleda da je... i Pjer nezakonit.

Gošća odmahnu rukom.

– Ima ih, mislim, dvadeset nezakonitih. Kneginja Ana Mihailovna umeša se u razgovor, želeći, po svoj prilici, da pokaže kako i ona ima veza i kako zna prilike u velikom svetu.

– Evo u čemu je stvar – reče ona ozbiljno i takođe polušapatom. – Reputacija grofa Kirila Vladimiroviča je poznata... On je izgubio račun koliko ima dece, ali mu je taj Pjer bio ljubimac.

101 Ima već toliko vremena, draga grofice... bila je bolesna sirotica... na balu kod Razumovskih... i grofica Apraksina... bila sam tako srećna...

102 Veoma mi je milo; mamino zdravlje... i grofica Apraksina.

103 Kanal u Petrogradu.

– Kako je starac još lane bio lep! – reče grofica. – Ja nisam videla lepšeg muškarca.

– Sad se jako promenio – reče Ana Mihailovna. – Dakle, htedoh reći – nastavi ona – knez Vasilije je po ženi zakoniti naslednik svega imanja, ali je otac veoma voleo Pjera, starao se o njegovom vaspitanju i pisao caru... te tako niko ne zna, ako on umre (njemu je tako rdavo, da to očekuju svaki čas, i Loren je došao iz Petrograda) kome će pripasti ono ogromno imanje, da li Pjeru ili knezu Vasiliju. Četrdeset hiljada duša<sup>104</sup> i milioni. Ja to znam vrlo dobro, jer mi je to govorio sam knez Vasilije. A i Kiril Vladimirovič pada mi u trećoj liniji ujak. On je i Borju krstio – dodade tako kao da tome slučaju ne pripisuje nikakva značaja.

– Knez Vasilije došao je juče u Moskvu. Govorili su mi da ide u reviziju – reče gošća.

– Da, ali entre nous – reče kneginja – to je izgovor: on je došao upravo grofu Kirilu Vladimiroviču, doznao je da mu je vrlo rdavo.

– Ipak je to divna stvar, ma chère – reče grof, pa kad vide da ga starija gošća ne sluša, on se odmah okrete gospodicama. – Ja zamišljam kako je lepo izgledao taj stražar!

I pošto predstavi kako je stražar mlatarao rukama, on opet udari u glasan i krupan smeh, od koga se treslo celo njegovo gojazno telo, kao što se smeju ljudi koji uvek dobro jedu a naročito dobro piju.

– Dakle, izvolite kod nas na ručak – reče on.

## VIII

Nasta ćutanje. Grofica je gledala u gošću, smešeći se ljubazno, a međutim ne krijući da joj neće biti nimalo krivo ako gošća ustane i ode. Kći goščina već je nameštala haljinu, gledajući upitno u majku, kad se odjedanput ču iz obližnje sobe prema vratima trka nekoliko muških i ženskih nogu i lupa zakačene i oborene stolice, i u sobu utrča devojčica od svojih trinaest godina, držeći nešto zaklonjeno muslinskom suknjicom, pa stade nasred sobe. Videlo se da je nehotice, ne misleći kud trči, otišla tako daleko. U isti mah pomoliše se na vratima student s okovratnikom malinove boje, gardijski oficir, devojčica od svojih petnaest godina i debeo rumen dečko u dečjem kaputiću.

Grof skoči i, ljuljajući se, raširi ruke oko devojčice koja beše utrčala.

– A, evo je! – uzviknu smejući se. – Slavljénica, ma chère, slavljénica!

– Ma chère, Il y a temps pour tout,<sup>105</sup> – reče grofica, praveći se stroga. – Ti nju jednako maziš, Elie – dodade mužu.

– Bonjour, ma chère; je vous félicite – reče gošća. – Quelle délicieuse enfant!<sup>106</sup> – dodade, okrenuvši se majci.

Crnooka, velikih usta, ružna ali živa devojčica, sa svojim detinjim, golim ramenima, koja su od brzog trčanja iskočila iz korsaža, sa svojom crnom, nazad zaglađenom kosom, sa svojim tanušnim, golim rukama i majušnim nožicama u čipkastim gaćicama i u plitkim cipelicama, ona beše u onom simpatičnom uzrastu kad devojčica već nije dete, a dete još nije devojka. Ona se ote od oca i pritrča majci, pa, ne pazeći nimalo na njenu strogu opomenu, sakri svoje zajapureno lice u čipke majčina ogrtača i poče se smejati. Smejala se nečemu, govoreći isprekidano o lutki, koju izvadi ispod suknjice.

– Vidite li?... Lutka... Mimi... Pogledajte...

I Nataša nije mogla više da govori (sve joj je izgledalo smešno). Ona pade po majci i stade se kikatati tako jasno i glasno da su se svi, pa čak i neprirodna gošća, zasmeljali.

– Hajde, odlazi, odlazi s tom tvojom nakazom! – reče mati, odgurujući kćer tobože ljutito. – Ovo mi je mlada – reče gošći.

104 Mužika (robova) na njegovnjm spahilucima.

105 Sve u svoje vreme, draga moja.

106 Dobar dan, draga moja, čestitam vam. Kako slatko dete!

Nataša odmače za časak lice od čipkaste marame majčine, pogleda je odozdo, kroz suze od smeha, pa opet sakri lice.

Gošća, prinuđena da gleda ovu porodičnu scenu, nađe za potrebno da i ona u njoj nekako učestvuje.

– Kažite mi, draga moja – reče, okrenuvši se Nataši – šta vam pada ta Mimi? Svakako kći?

Nataši se ne svide taj ton spušten do detinjskog razgovora, kojim joj se gošća obrati. Ona ne odgovori ništa, samo ozbiljno pogleda u gošću.

Međutim, sav taj mladi naraštaj, Boris, oficir, sin kneginje Ane Mihailovne, Nikolaj, student, stariji sin grofov, Sonja, petnaestogodišnja nećaka grofova i mali Petruša, mlađi sin, svi se behu ponameštali u salonu i, kao što se videlo, trudili se da održe u granicama uljudnosti živost i veselost koja je bila iz svake njihove crte. Videlo se da je tamo, u zadnjim sobama, njihov razgovor bio veseliji nego ovaj ovde o gradskim spletkama, o vremenu i o comtesse Apraxtine. Ponekad bi pogledali jedno u drugo i jedva se uzdržavali od smeha.

Dva mlada čoveka, student i oficir, drugovi iz detinjstva, behu jednih godina i obojica lepi, ali nisu ličili jedan na drugog. Boris beše visok, plav mladić, s pravilnim finim crtama na mirnom i lepom licu. Nikolaj beše mladić omanjeg rasta, grgurave kose i otvorena izraza. Na gornjoj usni već su mu počele izbijati crne malje, a celo lice pokazivalo je plahost i uzbuđenost. Nikolaj je pocrveneo čim je ušao u salon. Videlo se da je tražio pa nije mogao da nađe šta će reći. Boris, naprotiv, odmah se snašao i ispričao mirno i šaljivo kako je on tu lutku Mimi poznao dok je bila još mala devovjka, dok joj još nije bio nos okrnjen, kako je ona, koliko se on seća, ostarela za pet godina, i kako joj je pukla glava preko cele lobanje. Kad to reče, on pogleda u Natašu, Nataša se okrete od njega, pogleda u mlađeg brata koji beše zažmurio i sav ceptao od prigušena smeha, pa, ne mogavši se više uzdržavati, skoči i pobeže iz sobe tako brzo koliko su je mogle nositi njene brze nožice. Boris se nije smejaao.

– I vi ste, čini mi se, hteli da idete, maman? Jesu li vam potrebna kola? – reče on, okrenuvši se s osmehom materi.

– Da, idi, idi naredi nek se sprema – reče ona, smešeći se.

Boris izide polako na vrata i ode za Natašom; debeli dečko ljutito otrča za njima, kao da mu beše krivo što je izazvan nered u njegovim poslovima.

## IX

Ne računajući stariju kćer grofici (koja je bila četiri godine starija od svoje sestre i ponašala se već kao velika) i gospođicu gošću, u salonu ostadoše od mladeži Nikolaj i rođaka Sonja. Sonja je bila tanka, minijatura crnka, blaga pogleda osenčenog dugim trepavicama, guste crne kose koja joj se dvaput obavijala oko glave, sa žučkastom bojom kože na licu a osobito na golim, suvonjavim, ali gracioznim, čvrstim rukama i na vratu. Svojim lakim pokretima, nežnošću i gipkošću svojih majušnih udova i malo lukavim i uzdržanim ponašanjem, ona je podsećala na lepo, ali još neodraslo maće, koje će biti divna mačkica. Ona je, kako izgleda, smatrala za pristojno da osmehom pokaže svoje učešće u opštem razgovoru; ali su njene oči, i preko njene volje, pogledale ispod dugih trepavica na rođaka koji odlazi u vojsku s takvim devojačkim strasnim obožavanjem da njen osmeh nije mogao ni za trenutak nikoga da zavara i videlo se da je mačkica sela samo zato da još energičnije skoči i poigra se sa svojim cousin, čim se, onako kao Boris i Nataša, izvuku iz ovog salona.

– Da, ma chère – reče stari grof, okrenuvši se gošći i pokazujući na svog Nikolaja. – Eto, njegov drug Boris postao je oficir, i on iz drugarske ljubavi neće da se rastane od njega, nego ostavlja i univerzitet i mene starca, pa ide u vojničku službu, ma chère. A već mu je bilo spremljeno mesto u arhivu, i sve. To je prijateljstvo? – reče grof upitno.